

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Monika Vavříníková

**Rozkol Československé sociálně demokratické strany
dělnické a vznik KSČ**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PhDr. Jiří Lach Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozkol Československé sociálně demokratické strany dělnické a vznik KSČ“ vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 11. 12. 2019.

Monika Vavříníková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda za ochotu, podnětné připomínky a trpělivost poděkovala Prof. PhDr. Jiřímu Lachovi Ph.D., M.A.

Obsah

Úvod	5
1 Štěpení strany.....	8
1.1 Poválečné měsíce a první volby v roce 1920.....	12
2 Představitelé dvou rozdílných proudů v sociálně demokratické straně	17
2.1 František Modráček.....	19
2.2 Bohumír Šmeral.....	22
3 Komunistická strana Československa.....	26
3.1 Události vedoucí ke vzniku KSČ.....	28
4 Specifická situace v Československu	34
Závěr	42
Seznam pramenů a literatury.....	45
Abstrakt	49
Abstract	50

Úvod

Dlouhodobé neshody a názorové štěpení uvnitř Československé sociálně demokratické strany dělnické, jejichž kořeny lze pozorovat již na konci 19. století, vrcholily ve 20. letech minulého století. V průběhu první světové války vedení sociálně demokratické strany prosazovalo primárně prorakouskou politiku. S koncem války přichází politika loajální novému samostatnému státu, která však není dlouhodobě udržitelná. Již po prvních měsících existence Česko-Slovenského státu se snahy o udržení jednotné vnitrostranické linie v rámci sociální demokracie čím dál tím více rozplývají. Období, které je v bakalářské práci analyzováno, bylo pro sociálně demokratickou stranu zlomové. Začíná rokem 1918 a končí vznikem Komunistické strany Československa. Práce zkoumá vývoj radikálního křídla sociálních demokratů bezprostředně po první světové válce, situaci před vznikem komunistické strany, vliv Kominterny a také v určitém měřítku nabízí srovnání s okolními státy, především se situací v bolševickém Rusku. Práce také analyzuje vliv jednotlivých subjektů a významných činitelů na rozkol sociálně demokratické strany. Určitá odlišnost, kterou Československo vykazovalo v rámci evropského dělnického hnutí a raných komunistických stran v okolních státech, je demonstrována na specifických metodách a vizích tehdejšího předního československého sociálního politika Bohumíra Šmerala. Prvky tzv. šmeralismu jsou prolínány všemi kapitolami. V první kapitole je hlouběji popsáno štěpení Československé sociálně demokratické strany dělnické, které nesahá pouze do 20. století. Již roku 1888 se konal Hainfeldský sjezd, jehož účastníci byli nuceni řešit spory mezi umírněným a radikálním křídlem strany. Jádro problémů se přetavilo i do následujícího století. Boje utichly na krátkou dobu během první světové války, což bylo dáno vedenou oportunistickou politikou,¹ kterou vyznávala většina stran na českém území. Následující podkapitola se v obecnější rovině zabývá poválečnými měsíci v Československu. Popisuje mimo jiné nastolenou politiku vládních elit nebo situaci okolo prvních parlamentních voleb v roce 1920. Ve druhé kapitole jsou detailněji popsáni dva hlavní představitelé sociální demokracie, a to již zmiňovaný Bohumír Šmeral a František Modráček, politik umírněnějšího křídla strany. František Modráček byl zvolen jako „názorový protipól“ právě proto, že jeho představy o fungování strany stály velmi často v přímé opozici názorům

¹ Oportunismus ve smyslu, v jakém je používán ve spojitosti s vedením sociální demokracie a jeho válečnou politikou, se přizpůsobuje vnějším okolnostem a hledá taková rozhodnutí, která by byla výhodná především pro stranu nebo případně pro stát. Může se vyznačovat například nákloností stranického vedení sociální demokracie k habsburské monarchii během první světové války. Po konci války se sociální demokracie stala jedním z pilířů vzniku nové samostatné republiky.

Bohumíra Šmerala. Jsou vybrány také konkrétní díla obou politiků, na kterých jsou demonstrovány především názory týkající se daného tématu. V případě Františka Modráčka bylo vybráno dílo *Republika a socialism*, které popisuje situaci v Československu bezprostředně po první světové válce, líčí její aktuální problémy a nabízí jejich možná řešení. Třetí kapitola se přímo věnuje vzniku Komunistické strany Československa. Začíná v polovině roku 1920 a postupně směřuje ke stěžejním událostem téhož roku – tzv. boji o Lidový dům a následné generální stávce. Obě události se udály v prosinci roku 1920 a výrazně zradikalizovaly průběh situace. Dále se kapitola probírá důležitými milníky jara následujícího roku, které je charakteristické stupňováním debat o přijetí 21 podmínek pro vstup do Kominterny nebo původním ustavujícím sjezdem v březnu, který byl však nakonec odložen na polovinu května. Kapitola neopomíná ani vznik německé sekce KSČ a její vliv na vyhocení a možné urychlení událostí. Poslední kapitola popisuje specifický vývoj vzniku komunistické strany v Československu a míru, jakou ho přímo ovlivnila osoba Bohumíra Šmerala. V kapitole je rovněž zmíněn vliv V. I. Lenina na vznik KSČ. Je vyzdvihnuto několik konkrétních rysů, skrze které jsou vysvětlovány odlišnosti ve dvou různých státech. Kapitola je brána především jako srovnání dvou odlišných přístupů ke vzniku komunistické strany a následné socializace společnosti. Jedná se tedy samozřejmě o přístup československé radikální levice a ruských bolševiků.

Mezi základní zdroje bakalářské práce patří převážně díla Zdeňka Kárníka, ve kterých lze nalézt jak historický vývoj sociálně demokratické strany, tak i vznik KSČ a počátky její existence. Jedná se především o několikadílné knižní série *České země v éře první republiky* nebo *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, na jehož vzniku úzce spolupracoval s Michalem Kopečkem. Další kniha považovaná za základní stavební kámen celé práce nese název *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků po převzetí moci* od autora Jacquese Rupnika. Dalším autorem, který se velmi hojně zabýval osobou Bohumíra Šmerala, byl Václav Šplíchal. Bylo čerpáno hned ze dvou jeho publikací nesoucí názvy – *Šmeralovy představy o socialismu* a *Šmeralův odkaz z roku 1921*. Vznik a vývoj obou analyzovaných stran popisuje dílo Jiřího Malíře a Pavla Marka *Politické strany – 1861–1938: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*. K nastínění celkové situace nového samostatného státu bylo použito například dílo *Republika Československá* od autorů Dagmar Hájkové a Pavla Horáka. Kniha *Vznik třetí internacionály* důkladně popisuje názorový rozkol uvnitř sociální demokracie, vývoj jejího štěpení a v neposlední řadě se věnuje důležitým

osobnostem jak v rámci Československého dělnického hnutí, tak i samotné Kominterny. Dílo *Demokracie a socialismus: Dva programové dokumenty demokratické levice z první poloviny 20. století* sleduje vývoj sociální demokracie od jejích počátků až po 40. léta minulého století. Z publikace bylo tedy čerpáno v první kapitole při historii vzniku sociální demokracie. Práce mimo jiné vycházela z děl několika autorů, jež působili v 70. či 80. letech minulého století. Jedním z nich je například Václav Čada a jeho dílo *Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu*. Tyto publikace musely být však vždy doplněny publikacemi novějšími, které nespadaly pod jakoukoliv formu cenzury. Co se týká zahraničních autorů, tak za zmínku stojí například Edward Hallett Carr a jeho kniha *The Russian revolution: From Lenin to Stalin*, která nabízí bližší pohled na Ruskou revoluci a následný vývoj bolševického Ruska. Toto dílo vyšlo v roce 1979, proto bylo v rámci bakalářské práce revidováno s publikací *Dějiny Ruské revoluce* od Richarda Pipesa. Důvodem však nebylo to, že by se v publikaci vyskytovaly nepravdivé, záměrně neobjektivní nebo politicky zabarvené informace. Šlo spíše o to, že po rozpadu SSSR v roce 1991 se začaly objevovat nové dosud zatajené informace a fakta.

Metodologicky je práce řazena mezi případové studie a je vystavěná prostřednictvím historické analýzy. Poslední kapitola kromě analytické metody obsahuje rovněž prvky metody komparativní. Cílem bakalářské práce je zodpovězení dvou výzkumných otázek: *Plynul specifický přístup Bohumíra Šmerala ke vzniku KSČ výhradně z jeho neustálé ideové spjatosti se sociálně demokratickou stranou?* a *Byl by vznik KSČ v ohledu masovosti strany a síly vlivu v Československu tak úspěšný i bez historické návaznosti na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou?*

1 Štěpení strany

S příchodem průmyslové revoluce a s rozmachem masových hnutí v druhé polovině 19. století, se dělnictvo na území Čech a Moravy začalo organizovat legální cestou. Tamější dělnické hnutí patřilo mezi jedno z nejvýznamnějších v rámci habsburské monarchie. V sedmdesátých letech 19. století se zde vyhranili první sociální demokraté. (Šustrová 2018: 8–10) Důležitou roli při vzniku sociální demokracie sehrála pololegální Rakouská dělnická strana, v rámci které byla sociální demokracie původně založena ve formě autonomní organizace. (Malíř et al. 2005: 213–218) Samostatná Československá sociálně demokratická strana dělnická tedy vznikla v roce 1878 v Rakousku-Uhersku. Založení strany napomohlo lepší politické organizaci českých průmyslových dělníků, jejichž počet zaznamenal během druhé poloviny 19. století vysoký nárůst. (Eichler et al 2018: 24–25) Velkou oblibu sociálně demokratických stran v monarchii dokazuje také jejich úspěch ve volbách do říšské rady v roce 1907, díky kterým se staly výraznou politickou silou v tzv. lidové sněmovně.² (Hájková, Horák 2018: 133) Přestože ČSDSD³ na konci téhož století vznikla konkurence v podobě České strany národně sociální, byla si schopná udržet pozici jedné z nejsilnějších politických stran na našem území v období od počátku 20. století až do vypuknutí první světové války. (Šustrová 2018: 11) Vzhledem k její dělnické povaze se zájmy členstva orientovaly především na otázky sociální a pracovně právní. V průběhu let se strana výrazně projevila také v boji za zavedení všeobecného volebního práva.⁴ Politická aktivita strany jí bezesporu napomohla ke stále rostoucí členské základně, proto můžeme o sociální demokracii na počátku 20. století hovořit mimo jiné jako o nejpočetnější politické straně na území Čech a Moravy. (Eichler et al 2018: 25)

Sociálně demokratická strana od počátku svého vzniku až do roku 1921 čelila nejrůznějším vnitrostranickým sporům. Například v období prvních let jejího fungování se za jeden z nejdiskutovanějších problémů považovaly otázky týkající se legálnosti existence a fungování strany. Samotná strana se deklarovala jako legální politický subjekt, který respektuje práva a povinnosti klasických liberálních demokracií své doby. Socialismus jako směr se však objevuje již na přelomu 18. a 19. století tedy v období, které bylo spíše typické

² Jedná se o Poslaneckou sněmovnu Říšské rady.

³ Zkratka Československé sociálně demokratické strany dělnické.

⁴ Jelikož se jednalo o období mezi lety 1905–1907, je řeč o všeobecném volebním právu týkajícího se pouze mužů.

pro absolutistické režimy a konstituční monarchie. Zmíněná politická uspořádání tedy socialismu příliš neumožňovala snadno se dostat ze sféry ilegality. (Malínský in Krátký 2013: 17–46) Již Hainfeldský sjezd roku 1888 musel mimo jiné řešit smíření dvou rozdílných proudů, a to radikálů, jejichž hlavním cílem bylo uchopení moci a umírněných, kteří se pokoušeli o zavedení sociálních reforem. S příchodem 20. století vnitrostranické štěpení neutichá, spíše naopak. Každý autor pojmenovává a charakterizuje dva názorové proudy uvnitř strany poněkud odlišným způsobem, avšak jádro věci zůstává nepozměněno. Dle názoru Josefa Kůty (in Krátký 2013: 12–16) dochází na přelomu 19. a 20. století ke štěpení sociální demokracie na dva názorové proudy na základě politických, sociálních, národnostních a řadě dalších otázek. Tím prvním je proud reformní, který si klade za cíl drobné ekonomické a politické reformy. Na druhé straně stojí proud radikální, jehož záměrem je zásadní proměna společnosti. V učebnici *Český stranický systém ve 20. století* autorů Ladislava Cabady a Davida Šance jsou názorové směry nazvány jako směr austromarxistický a nacionalistický. Za hlavního představitele proudu vyznávajícího austromarxismus je považován Bohumír Šmeral, pro kterého bylo udržení Rakousko-Uherské monarchie nejvyšším cílem až do posledního momentu jejího rozpadu. (Cabada, Šanc 2005: 33) Ideologie a názory zmíněného proudu byly vystavěny na internacionalistických základech marxistické teorie, a právě proto zástupci levice v sociální demokracii do poslední chvíle bojovali za zachování Rakousko-Uherské monarchie. Sám Šmeral hovořil spíše o jakési federalizaci Rakouska-Uherska. (Rupnik 2002: 29) Právě v rovině národnostní se do opozice staví nacionalistický proud, který bývá často velmi úzce spojován s postavou Františka Modráčka, jenž cílil na samosprávnost českého národa, potažmo přímo na vznik nového samostatného státu. (Cabada, Šanc 2005: 35) K této problematice se v knize *Republika Československá* vyjádřil také historik Pavel Horák, který potvrzuje, že se sociální demokracie již od svého vzniku potýkala s poměrně závažným schizmatem. Byla nucena řešit zásadní protiklad v dělnické identitě, tedy zda primárně cílit na vlastní společenskou třídu, nebo příslušnost k národu. (Hájková, Horák 2018: 133) Co se týká vnitrostranického boje v sociální demokracii, tak se naskýtá několik možných úhlů pohledů, ze který jednotliví autoři mohou na danou problematiku nahlížet.

Pro sociální demokracii, a především pro její vedení, bylo vypuknutí první světové války v podstatě katastrofou. Myšlenky na přeměnu habsburské monarchie v demokratické federální zřízení se zhroutily. Stejně tak se zhroutila Druhá internacionála nebo fungování

vídeňského parlamentu.⁵ (Malíř et al 2005: 220) Ke konci první světové války, když se události postupně začaly ubírat ke vzniku nového samostatného státu, tak si členové strany vyznávající internacionalismus začali uvědomovat, že bude lepší pro tuto chvíli jeho myšlenku potlačit. K rozhodnutí se připojil také prezident Tomáš Garrigue Masaryk a Eduard Beneš, kteří v rámci domácí politické scény požadovali jednomyslnost, a to primárně kvůli vyjednávání na mírových konferencích, jež velkou měrou ovlivnily nejen geografickou podobu Česko-Slovenského státu. V době konání poválečných konferencí nebyla názorová a ideologická neshoda jedné z nejviditelnějších stran tehdejší doby na místě. Rozštěpenost strany, která by se dost možná mohla přetavit i do rozštěpenosti celé politické scény v zemi, by na mezinárodní scéně nebudila dobrý dojem. Vliv prezidenta Masaryka je opravdu nezanedbatelný. Je považován za jeden z faktorů, díky kterému se vedení strany postupem času začalo odklánět od radikálního marxismu. (Rupnik 2002: 35) Masarykovu důležitou roli při konsolidaci nově vzniklého státu podtrhuje jeho zarputilost v boji za svobodu a demokracii. Ve spojitosti se sociální demokracií nelze opomenout jeho zásluhy za první vládní opatření, která mimo jiné poskytovala dělníkům daleko větší politická a sociální práva, než která pro ně byla zvykem v habsburské monarchii. (Hájek, Mejdrová 2000: 198) Jednomyslnost ve straně však nešla udržet dlouhodobě, přestože měla do poválečných let slibně nakročeno, mimo jiné díky své početné členské a voličské základně. (Rupnik 2002: 35) Pakliže je řeč o vlivu prezidenta republiky, vlády nebo „Mafie“⁶ na umírněnější křídlo sociálních demokratů, tak milníkem pro vývoj jejich radikálního oponenta je bezesporu rok 1917 a Ruská revoluce. Informace o hroucení pilířů dosavadní ruské společnosti, ke kterému docházelo již počátkem zmíněného roku, a o průběhu nástupu nového společenského uspořádání se šířily celou Evropou. Otevřely se dveře pro možnost završení revolučního cyklu, který započal v roce 1848. Myšlenka sociální revoluce byla pro rodící se evropské dělnické hnutí lákavá. V případě sociálních demokratů v Československu začala vycházet na povrch absence řešení vnitrostranických problémů v průběhu válečných let. Byla to oportunistická prorakouská politika, která držela během války stranu pohromadě. (Malínský in Krátký 2013: 17–46) Vyústění rozkolu uvnitř sociálně demokratické strany nebylo ojedinělým jevem v rámci států střední a východní Evropy, které se také v poválečném období potýkaly s boji mezi revizionistickým a marxistickým křídlem. (Urban 1963: 435)

⁵ Říšská rada-zákonodárny sbor Rakouska-Uherska se sídlem ve Vídni.

⁶ Skupina osob, která podporuje politickou činnost a názorové směřování prezidenta T.G. Masaryka.

Při vzniku Česko-Slovenského státu byl český proletariát a vyznavači marxistického internacionalismu upozaděni nacionálně radikálními politiky ať už z domácího nebo emigračního prostředí. (Galandauer 1978: 57) České a slovenské dělnické hnutí se v tomto období nenacházelo ve zcela jednoduché situaci, jelikož většinu obyvatelstva zachvátila národní vlna nadšení. Bylo otázkou jak přesvědčit společnost, aby po desítkách let Rakousko-Uherské nadvlády chtěla přejít pod nadvládu jinou, a to bolševickou. Jedna z cest k tomuto cíli by mohla směřovat přes zbídačený poválečný stav ekonomiky a samotného hospodářství nebo postupným otevíráním sociálních nůžek. Účast členů sociální demokracie v první československé vládě⁷ a také jejich podstatné zastoupení v Revolučním národním shromáždění, v poměru 53 poslanců z celkových 269, přidávala straně na důležitosti v období bezprostředně po válce. Neslo to s sebou však také jedno významné negativum. Vedení sociální demokracie se muselo ze všech sil snažit a primárně svou pozornost zaměřovat na vnější obraz strany, tedy jak strana působí na občany, aby nedošlo k poklesu její důvěryhodnosti. Na vedlejší kolej musely být tudíž odsunuty problémy týkající se rostoucí radikalizace levého křídla ve straně, které kritizovalo vedení strany za jeho politickou spolupráci s vládními elitami. Tato spolupráce představovala pro marxistickou radikální levicí zároveň podílení se na vykořisťování dělnické třídy, kterého se tedy podle jejich názoru umírnění sociální demokraté dopouštěli. Tyto problémy však musely uvolnit cestu v té době důležitějším cílům, které se týkaly ne pouze samotné sociálně demokratické strany, ale celého nově vzniklého samostatného státu. Bylo potřeba schválit novou ústavu a řadu nových zákonů. Situaci, která nutila socialisty alespoň k nezbytné vnitřní jednotě, komplikovaly mimo jiné také nadcházející parlamentní volby, které se měly konat v roce 1920. (Tomeš 2013: 178) Přes všechny zmíněné neshody uvnitř strany byla ČSDSD považována za nejsilnější stranu První republiky, tedy alespoň v raných počátcích její existence.

⁷ První československá vláda se datuje od 14. 11. 1918 do 8.7. 1919 a jejím ministerským předsedou byl Karel Kramář.

1.1 Poválečné měsíce a první volby v roce 1920

V poválečném období se českoslovenští sociální demokraté nacházeli v rozporuplné situaci. Přestože působili ve státě, v jehož čele stáli českoslovenští demokratičtí politici, tak současně naslouchali výzvám ruských bolševických revolucionářů. Členové sociální demokracie byli rovněž velmi významně zainteresováni jak v první, tak i ve druhé československé vládě, které předsedal Vlastimil Tusar. (Hájková, Horák 2018: 134) Ani sociální situace v zemi nebyla hned od počátku vzniku nového československého státu ideální. Rok 1918 znamenal pro sociální demokracii vrchol její politické existence, kdy se velkou měrou podílela na přijetí sociálních zákonů samostatného státu. (Šustrová 2018: 20) Většina problémů, které zpočátku postihovaly mladou republiku, byla zastíněna národnostním nadšením, jež není zmiňováno pouze v souvislosti s Čechy a Slováky, týká se také Němců, Maďarů či Poláků. (Rupnik 2002: 37) V situaci ohledně národnostních menšin se vyskytuje několik dalších komplikací. Například pro německé a maďarské obyvatele žijící na československém území nebylo snadné přijmout roli menšinové části obyvatelstva. Zpočátku měli v sousedních státech silnou především kulturní podporu, postupem času se začala projevovat také podpora politická. (Hájková, Horák 2018: 77) Dle názoru Jacquese Rupnika v ČSR naštěstí propukla spíše revoluce národní než socialistická. Naplno se rozhořela i uvnitř sociální demokracie. B. Šmeral se ocitá v podstatě na rozcestí, on i jeho marxističtí stoupenci si procházeli obdobím přeměny z austromarxismu na marxismus po vzoru Moskvy. V tomto období byla důležitá hlavně trpělivost. Bylo potřeba počkat, až opadne vlna nadšení z národnostního sebeurčení. (Rupnik 2002: 38) Velmi důležitý pro další vývoj strany byl její XII. sjezd v prosinci 1918. Dalo by se říci, že sjezd jednoznačně ovládla sociálně-demokratická pravice, a to i díky prosazení redukce soukromého vlastnictví postupnou, ne radikální cestou. Jednalo se konkrétně o zabavování půdy velkostatkářů.⁸ Když však s tímto návrhem předstoupili ministři sociální demokracie před zástupce ostatních stran, nesetkali se s velkým úspěchem. (Kárník 2000: 57) Je to dáno především faktem, že v porovnání s ostatními stranami vyznívají požadavky sociální demokracie týkající se pozemkové reformy poměrně radikálně. Kontrast je ještě více umocněn tím, že tento požadavek vnesl František Modráček, tedy politik umírněné sociální levice. Politika pozemkové reformy způsobila sociální demokracii nejvíce neshod s agrárníky. Což bylo docela logické vyústění situace, jelikož mezi

⁸ Již od padesáti hektarů-na většině tohoto území by vznikala družstva zemědělských dělníků, kteří by tuto půdu obdělávali. Vše by bylo bez jakékoliv náhrady pro samotné velkostatkáře. (Kárník 2000: 57)

voličstvem agrární strany se objevovala také řada velkostatkářů. (Kárník 2000: 62) Antonín Klimek se ve své publikaci k cyklu *Velké dějiny zemí Koruny české* rovněž zabývá situací na československé politické scéně v prvním měsících roku 1919. Dle jeho slov visela ve vzduchu hrozba vládní krize, když se začal stupňovat tlak zprava i zleva. S jedním z důvodů přichází právě levicová sociální demokracie. Jednalo se o návrhy na združstevnění či dočasné držení vyvlastňované půdy státem. Názory, kterými se sociální demokracie ve zmíněném období prezentovala, byly bezpochyby ovlivněny revoluční levicí. Ve stranickém tisku *Sociální demokrat* stál titulek: „Budeme zápasit za velké myšlenky třídního boje“ J. Stivín však umírněnou opozici a pravicové vládní elity upozorňoval, že on i sám Bohumír Šmeral chtějí zabránit vzniku strany leninského typu. A právě proto zvolili energickou a ofenzivně vedenou politiku namířenou proti měšťanské části obyvatelstva. (Klimek 2000: 17)

Přestože strana v rámci vnitropolitické situace vystupovala jednotně, tak již nyní bylo jasné, že se do budoucna bude muset potýkat se silnou a hlasitou radikálně levicovou opozicí. Nutno však dodat, že v poválečných měsících zažívala jak celá stranická levice, tak i samotná osoba Bohumíra Šmerala podstatný útlum. Ten způsobila především vlna národního nadšení, kterou bylo možné velmi silně pocítit napříč celou republikou. Z tohoto důvodu nebyla situace radikální levice ideální, což se dalo vyzorovat i z reakcí ze strany nacionalisticky orientovaného obyvatelstva a československé vládnoucí elity. Reakce a chování vůči těmto následovníkům proletářské revoluce nebyly příliš vstřícné. Představitelé marxistické levice si proto v lednu 1919 založili *Výbor na ochranu proti bílému teroru*. „Když pravice ve výkonném výboru strany prosadila rezoluci namířenou proti revolučně smýšlejícím navrátilcům, stal se protiklad mezi pravíci a levicí zcela jasným.“ (Galandauer 1978: 61) Levice se tedy začala čím dál tím více oddělovat nejen názorově, ale také administrativně.

Agresivita ze strany radikálních sociálních demokratů s příchodem předvolebního období roku 1920 pomalu stoupala. Nejviditelněji byl tento jev pozorovatelný v závodech, kde měla obecně sociální demokracie převahu. Dělníci byli nuceni vstupovat do stranických spolků a svazů, a to zřídka kdy demokratickou cestou. (Klimek 2000: 112) To však nic nemění na tom, že díky zásadnímu podílu na budování moderního sociálního státu a samotné státopornosti byla sociální demokracie jedním z pilířů liberálně demokratického Československa a svůj volební potenciál byla schopna zhodnotit právě parlamentních volbách v roce 1920. (Šustrová 2018: 23) Tyto volby lze považovat za zásadní zkoušku, která na politické strany čekala necelé dva roky po skončení první světové války. Vládní koalice v předvolebním období svými

rozepřemi nahrávala do karet Šmeralovi a jeho opozici. Kvůli neshodám mezi agrárníky a sociálními demokraty ohledně projednávání zákonů o pozemkové reformě se ministři sociálně demokratické strany začali bouřit, proto následně agrárníci podali demisi. Nakonec však vláda, hlavně díky vlivu prezidenta Masaryka, vydržela do blížících se voleb. I když volební výsledek sociální demokracie příliš nekorespondoval s aktuální situací ve straně, tak se jednalo o jejich jednoznačné vítězství. Přes veškeré problémy, které ve straně panovaly, nastoupila obě křídla pod jednu kandidátku, která získala 74 mandátů. ČSDSD ve volbách jasně zvítězila, s výsledkem 37,4 %, její vnitropolitická situace nebyla však ani v náznaku tak silná a jednotná. Z chování levicové frakce bylo již před volbami jasné, že se bude chtít ujmout moci ve straně. Navíc také požadovala, aby nově vznikající vláda byla čistě jednobarevná. (Cabada Šanc 2005: 38–39) To však nebylo příliš reálné, jelikož by tato vláda byla menšinová. Přes táhlé dohady o složení vlády se nakonec dospělo k rozhodnutí, že bude obnovena rudozelená koalice, pouze s menšími změnami.⁹ V ČSDSD se strhl boj o ministerská křesla, pravice i levice bojovala o místa ve středu. Pověstný veřejný výkop provedl Josef Stivín, toho času člen umírněné levice, když prohlásil: „S touto levicí nejdu!“ Nejvýraznější pravicoví reformisté v čele s Modráčkem před několika měsíci stranu opustili, avšak valná většina strany zastávala ideologii klasického třídního boje. Lze říci, že v tento moment levicové křídlo uvnitř sociální demokracie, zastávající revoluční bolševickou cestu, tvořilo pouhou menšinu straníků. Marxistická levice se ještě pokusila zkomplikovat cestu k úplnému přijetí vlády, když požadovala, aby mohla hlasovat proti jejímu jmenování, což jim bylo vedením strany zamítnuto. Jejich příležitost však přichází později, kdy jim velkou měrou pomůže nestabilita a rozepře v nově vytvořené vládě. Marxistická levice se tedy pro tuto chvíli rozhodla podřídit a raději se soustředit na vyšší cíle, což pro ně do budoucna znamenalo ovládnutí celé strany. Hlasování 11. června dopadlo tedy ve prospěch vlády v poměru 140:109. Premiérem nové vlády se stal opět Vlastimil Tusar (Kárník 2000: 123–130) Začátek volebního období nebyl pro novou vládu především z hlediska mezinárodní situace příliš snadný. „Do situace nejdříve doslova vpadl vývoj v Rusku. Vláda sovětů se na počátku roku 1920 vymanila z kleští občanské války a okamžitě zahájila diplomatickou ofenzivu.“ (Kárník 2000: 130) Dění v Rusku se stalo novým impulsem pro marxistickou levici, která v tom okamžité spatřovala socialistickou revoluci, jež bude snadno prostupovat Evropou. Posilnění větším sebevědomím se začali více vzpírat pravicovému

⁹ Vláda měla být pouze prozatímní a bylo dohodnuto, že národní demokracie uvolní do vlády Karla Engliše (Masarykův požadavek-chtěl mít ve vládě více odborníků).

vedení strany a problémy mezi těmito dvěma křídly začaly vystupovat na povrch. Ve stejné době, tedy v polovině roku 1920, probíhal v Moskvě II. kongres Komunistické internacionály. Přestože Kominternu fungovala již rok a jednalo se už o její druhý kongres v řadě, tak až právě tento sjezd byl označen za ustavující, jelikož zde byly dohodnuty podmínky pro vstup. Dalším aspektem, který napomohl k vyšší intenzitě nepokojů vyvolaných zastánci levicového křídla, byla polsko-ruská válka, která vypukla již v únoru předešlého roku. Sověti skrze ni chtěli získat zpět ztracená území z dob carského impéria, ale především pro vývoj popisovaných událostí se jednalo o snahu šířit komunistickou revoluci směrem do zbytku Evropy. Na druhou stranu je nutno podotknout, že mladá Polská republika chtěla maximalizovat své územní zisky zase na úkor Ruska. Na mnoha místech republiky propukly stávky bolševického charakteru a následně byly zakládány dělnické rady. Další část podporovatelů přibyla radikální levici po návratu československých legií z ruského území. „Do vlasti se vrátil v srpnu 1920 dvacátý transport československých legií s rudými prapory, zčásti radikálně socialistický, zčásti dokonce přímo komunistický.“ (Kárník 2000: 134) Jednalo se tak dost možná o jediné bolševické sympatizanty, kteří měli přímo co dočinění s Ruskou revolucí. Vláda se radikalizací sporu mezi pravicí a levicí v létě roku 1920 dostává do poměrně vrtkavé situace, jelikož její budoucnost velmi výrazně záleží na vnitřním vývoji strany. Rozpory v sociální demokracii sílily takovou měrou, až zapříčinily rozpad vlády ještě v tomtéž roce. Dochází tedy ke konci období rudozelené koalice, která bez silné sociální demokracie ve svém základu nebyla udržitelná. Vláda se poté ujala úřednická vláda v čele s premiérem Janem Černým. Rozpad vlády znamenal přirozeně další krůček k rozpadu samotné strany, kdy levice při pohledu na oslabené vedení strany a celkově postupné oslabování stranické pravice viděla svou šanci. Dne 14. září 1920 se konalo zasedání výkonného výboru a zastupitelstva sociální demokracie, kde Vlastimil Tusar oznámil podání demise své vlády. Dále bylo na schůzi sjednáno, že ti, kteří se otevřeně hlásí ke Komunistické internacionále, budou ze strany vyloučeni. (Galandaauer 1978: 68–69) Právě v polovině září 1920 přichází definitivní rozkol strany. Pravicové vedení sociální demokracie (ústřední výbor strany) se rozhodne odložit plánovaný celostranický sjezd. Již dopředu bylo jasné, že toto rozhodnutí zástupci radikální levice odmítnou. (Hájková, Horák 2018: 137) Sjezd se uskutečnil ještě na konci téhož měsíce a dominovala na něm právě levice, a především její hlavní představitel Bohumír Šmeral. Podle něj lze aktuální situaci nazvat socialistickým zemětřesením. Jako jediné východisko viděl revoluční cestu, kterou povede právě dělnická třída. (Galandaauer 1978: 69) Během roku 1920 vedení sociálních demokratů nebylo schopno

zachytit radikalizaci stranické levice, čímž jí nepřímo napomohlo k založení Komunistické strany Československa v květnu roku 1921. (Rupnik 2002: 41–42)

Jak nastínila první kapitola a rovněž dle názoru historičky a politoložky Radky Šustrové lze za hlavní štěpnou linii považovat marxismus. Skrze tuto problematiku bylo nahlíženo na rozporuplná dílčí témata vnitrostranického života. Mezi podporovatele marxismu patřila rovněž celá řada intelektuálů z prostředí Dělnické akademie,¹⁰ což poukazuje na jeden důležitý aspekt: „*Marxismus v pojetí sociálních demokratů nebyl na rozdíl od jeho revoluční bolševické podoby protidemokratický.*“ (Šustrová 2018: 14)

¹⁰ Byla založena v roce 1896 T. G. Masarykem a Josefem Steinerem. Stala se předchůdkyní Masarykovy demokratické akademie, která v dnešní době spolupracuje s ČSSD na projektech v různých politických i společenských oblastech.

2 Představitelé dvou rozdílných proudů v sociálně demokratické straně

Již před první světovou válkou se v sociální demokracii profilovaly dvě výrazné osobnosti, které do velké míry ovlivnily pozdější stranický vývoj. Na jedné straně představitel internacionalistického proudu Bohumír Šmeral, který původně za nejvýhodnější směřování strany považoval austromarxismus. Pod vlivem událostí však dostává toto přesvědčení poněkud jiný směr. (Kárník 1996: 66) B. Šmeral tedy v prvních letech války ve vedení sociální demokracie prosazoval austromarxistickou politiku vedoucí k federalizaci monarchie. S Blížícím se koncem války nad Šmeralovými názory začaly postupně vynikat názory jeho stranických oponentů, kteří viděli lepší a výhodnější budoucnost v budování nového samostatného státu. (Hájková, Horák 2018: 140) Jedním z největších oponentů jak samotného politika, tak i sílícího stranického radikalismu směrem k marxismu byl František Modráček, kterého tedy lze považovat za jednoho z hlavních zástupců národní opozice uvnitř sociální demokracie. (Malíř 2005: 688) Národní křídlo mělo samozřejmě mnoho dalších významných osobností, mezi které patřily například: Rudolf Bechyně, František Soukup nebo Luděk Pik. První témata, ve kterých se proti sobě stavěli právě dva zmínění politici, se objevila ještě před první světovou válkou. Jednalo se například o problém národní otázky. Zatímco Modráček ve velké míře propagoval levicový nacionalismus, kdy volal skutečně po národním státu, který by tvořili pouze Češi a Slováci, pro Šmerala byla nejvíce důležitá jednota, ať už se týkala politiky, programu či dělby práce. (Urban 1963: 438) Šmeral se stále držel svých internacionalistických návyků, kdy pro něj byla právě jednota a pospolitost důležitější než národnostní otázka.

Vznik protimarxistické levice přímo uvnitř sociálně demokratické strany nebyl v tehdejší době považován za zcela běžný jev. Spíše než protimarxistické opozice se ve stranách mohly objevovat prorevoluční vlny inspirované Ruskou revolucí. Opozice, kterou vedl F. Modráček spolu s G. Habrmanem, nemohla dát před dělnictvem plně najevo, že její tendence jsou silně národnostní, a že spolupracují s Mafií a také s exilovou skupinou T. G. Masaryka. Vždyť právě spolupráce s politickými elitami byla jedním z bodů, který Modráček a jeho skupina kritizovali u Šmeralova vedení. Situace na konci první světové války byla následující – opozice kolem Františka Modráčka se vydala socialisticky a národně radikálním směrem. Díky poměrně výrazným pozitivním ohlasům ke spojení s národními socialisty šlo spíše o radikalismus národní neboli nacionalistický. Co se týká vedení strany, tak jeho

mnohými kritizovaná oportunistická politika, začala také více zohledňovat národní zájmy a pomalu se vracela zpět k dělnické třídní politice. (Kárník 1996: 101–102) Přes mnoho možností, které mohly svést stranické kolegy názorově dohromady, se František Modráček nikdy s názory, myšlením a vizemi Bohumíra Šmerala neztotožnil. Jejich ideologickou odlišnost lze demonstrovat na politickém vývoji každého z nich.

2.1 František Modráček

František Modráček se již od konce 19. století vyvíjel a profiloval jako přední zastávce družstevního socialismu, který považoval za ideální řešení sociálního postavení dělnictva. Politik nebyl vždy striktně vyhraněn pouze směrem k sociálně demokratické myšlence. „*Od anarchismu, z něhož si přinesl mimo jiné obdiv k Proudhonovi a francouzskému syndikalismu, přešel k sociální demokracii.*“ (Kárník 1996: 104) Ani Modráčka vlna Marxova a Engelsova učení zcela neminula. K jejich teorii měl však koncepční výhrady. Za jednu z nich lze považovat například absenci dostačujícího organizačního přechodu od kapitalismu k socialismu, který by evolučně spojoval společnost. Dále odmítal třídní boj a diktaturu proletariátu, na niž byl marxismus vystavěn. (Příborský in Němeček 1996: 45–70) A možná právě proto považoval Marxovo a Engelsovo učení za překonané. Nejméně sympatií choval k marxistickému materialismu, a to především kvůli svému moralistickému přístupu k věci. Právě Otto Urban politikovo myšlení popisuje jako: „Myšlení, pohybující se v rovině moralistického a idealistického evolucionismu.“ (Urban 1963: 439) Již v předválečném období byl jedním z předních stoupenců nacionalismu v rámci sociální demokracie. K alespoň částečnému názorovému souladu s jeho oponentem Bohumírem Šmeralem ho nepřiměla ani válečná léta a s nimi spojená snaha o stranickou jednotu. Během války však nebyl Modráček, co se týkalo stranických záležitostí, příliš aktivní. Působil totiž v armádě, ze které se vrátil v roce 1917. V tomtéž roce byl předsedou strany Bohumír Šmeral, s jehož vedením strany projevuje okamžitě po svém návratu nesouhlas. O dva roky později František Modráček opouští dokonce funkci poslance Revolučního národního shromáždění. Stalo se tak poprvé, kdy se k danému kroku poslanec sociální demokracie uchýlil. Na Modráčkově ochotě k učinění takového závěru lze pozorovat, že názorová neshoda mezi ním a vedením strany začíná být propastná. Poslanec čím dál tím více tíhnul k národním socialistům a věřil, že dojde k jejich sloučení se sociálními demokraty. Ve skutečnosti stranická skupina utvořená okolo Modráčkovy osoby nezaznamenala v rámci ideologických bojů uvnitř strany, z pohledu organizačního, příliš významný vliv. Šlo spíše o skupinky spolustraníků, které se vyjadřovaly k jeho postojům. Opozice upozorňovala na neuspokojivou situaci mezi dělnictvem a vedením sociální demokracie. Vedení byla vyčítána například absence ideologie nebo oportunistická politika vedená během první světové války. V určitém ohledu se dá říci, že Šmeralova porážka a jeho odstoupení z vedení strany byla zároveň porážka i Františka Modráčka, jelikož další fungování protišmeralovské opozice nebylo nutné. Přímým podnětem k politikově opuštění strany na

jaře roku 1919 se stala radikalizace levého křídla pod vlivem zahraničních událostí. (Příborský in Němeček 1996: 45–70)

Mezi nejvýznamnější díla Františka Modráčka patří kniha *Republika a socialism* z prosince roku 1918. Kniha popisuje aktuální situaci nově vzniklého Česko-Slovenského státu. V období, kdy musí naše země bojovat v podstatě o svou existenci, jelikož ve východní Evropě a stejně tak i ve státech vzniklých na základech Rakouska-Uherska zuří sociální revoluce. Ta může být pro mladý stát, jenž dosud neprošel konsolidační fází, velkou hrozbou. Autor nenabádá pouze dělníky z řad sociální demokracie, ale všechny obyvatele a politiky k tomu, že v období, kdy má český národ konečně možnost být nezávislý na jakékoliv cizí nadvládě a nebýt utlačován, by každý měl učinit všechno proto, aby tato šance byla využita. „*A myslím, že budu mluvit z přesvědčení vás všech, že u nás pro politiku bolševiků nebo německých spartakovců není půdy.*“ (Modráček 1919: 3) Směrem k dělnickému obyvatelstvu Modráček upozorňuje, že to byla právě doba habsburské nadvlády, kdy bylo dělnictvo, potažmo celý český pracující lid nejvíce utlačován. Zde se projevuje Modráčkův silný nacionalismus, kdy burcuje Čechy, aby se postavili za svůj národ a svou republiku. (Modráček 1919: 3–4) Veškeré popsané projevy politikova nacionalismu se pohybují pouze v mezích levicové politiky sociálně demokratické strany. V žádném případě se nejedná o znaky pravicového nacionalismu.

Již na prvních pár stranách vybraného Modráčkova díla je možno vyloučit jakýkoliv soulad či shodu s myšlenkami Bohumíra Šmerala. Dle autorových slov bylo primárním úkolem nově vzniklé republiky co nejdříve a nejefektivněji nastartovat hospodářství, čemuž předchází samozřejmě mnoho dílčích, ale nezbytných kroků, se kterými je potřeba bojovat (nezaměstnanost, bytová otázka, váleční invalidové, osmihodinová pracovní doba). V žádném případě by československá cesta k fungujícímu hospodářství neměla napodobit cestu jakou jde bolševické Rusko. „*Socialism může býti s úspěchem budován jen na zdravém, nikoliv na nemocném těle hospodářském.*“ (Modráček 1919: 5) F. Modráček se domnívá, že pokud se republika ještě zcela nezotavila z války, tak není možné, aby zde socialismus v praxi fungoval. Zdravý a fungující socialismus nemůže být důsledkem násilného vyvlastňování. Jde o transformaci kapitalistické společnosti na společnost družstevní, a to všechno v rámci sociálních poměrů. František Modráček se vyvlastňování úplně nebrání, chce ho však aplikovat v umírněnějších mezích a postupně. Dává jasně najevo svůj názor na prvky marxistické teorie, tedy i na politiku Bohumíra Šmerala. Nejedná se zde pouze o hospodářskou situaci, ale také o sociální poměry, ve kterých by muselo dělnictvo i ostatní část obyvatelstva žít.

Nezaměstnanost, hlad, vězení a popravky jsou jedny z dalších společných jmenovatelů marxismu a bolševismu. (Modráček 1919: 7–15)

František Modráček také vyslovuje svou nespokojenost s politickým směřováním sociálně demokratického stranického listu *Právo lidu*, jehož vedení se podle něj dostává do rukou sice českých bolševiků, ale těch vracejících se z Ruska. „*Bolševismus není určitý směr socialistický.*“ (Modráček 1919: 21) Tímto výrokem reaguje na názory politiků, kteří se dali marxistickým směrem a tvrdí, že bolševismus je lepší nebo přímo dokonalejší varianta sociálně demokratické politiky. Autoři Hana Mejdrová a Miloš Hájek v návaznosti na Modráčkovo tvrzení argumentují podobným způsobem. Dle jejich názoru nemalý počet radikálně levicových politiků sympatizuje s bolševickým Ruskem, aniž by s jejich politickými názory byli dostatečně obeznámeni a ztotožněni. (Mejdrová, Hájek 2018: 201) Během dubna roku 1919 se Modráček razantně vyslovil proti levici a vzhledem k tomu, že ho pravice nijak nepodpořila, zvolil krajní variantu a stranu ČSDSD opustil. Následoval jej také poslanec Josef Hudec, se kterým okamžitě založili Socialistickou stranu československého lidu pracujících. (Cabada, Šanc: 2005: 34)

2.2 Bohumír Šmeral

Bohumír Šmeral, dlouholetý politik sociálně demokratické strany, bývá nejčastěji označován za otce zakladatele československé komunistické strany. Je dohledatelný nespočet označení a charakteristik ať už jeho samotného nebo jeho politického života a kariéry. Například od Otty Urbana (1991: 22) si vysloužil označení jednoho z nejvýznamnějších československých ideologů socialismu a představitelů evropského socialistického hnutí, jenž dokázal nalézt cestu od oportunistu II. internacionály k leninismu. Přestože k teorii marxismu a k Leninovu učení přistupoval s respektem a snažil se je přijímat velmi komplexně, nezdráhal se k určitým názorům přistupovat naopak kriticky a modifikovat je na míru dané situaci a danému státu, ve kterém měly být aplikovány.

Bohumír Šmeral začal již v roce 1899 spolupracovat s redakcí Práva lidu, čímž se dostal do povědomí širšího politického světa. Začal se aktivně podílet na šíření socialistických myšlenek, přednášel na schůzích nebo veřejných událostech pořádaných stranickými organizacemi či spolky. V roce 1909 byl jmenován do výkonného výboru strany, z čehož lze usuzovat kariérní posun do úzkého okruhu vedení strany. (Galandauer 1978: 22) V tomtéž roce se stal autorem politického programu sociálně demokratické strany. Funkci si zopakoval ještě o čtyři roky později, tedy v roce 1913. (Urban 1991: 23) V průběhu let 1915–1916 se Šmeral dostává do čela strany, kde se ujímá vedoucích funkcí jak ve stranickém listu Právo lidu, tak i ve výkonném výboru strany. Důvěra v jeho osobu byla tak vysoká, že je dokonce oprávněn k tomu, aby si určité tajné informace nabyté jednáním s ostatními stranickými lídry ponechal pouze pro sebe. (Kárník 1968: 117–120) Šmeralovo vedení strany začalo být velmi záhy kritizováno za prorakouskou politiku. Kritika přicházela ze strany nacionalistické opozice v čele s Františkem Modráčkem. Šmeral si během roku 1917 čím dál tím více uvědomoval, že jeho pozice urputného stoupence habsburské monarchie zůstává osamocena. Vlivem událostí opouští vedoucí funkce ve straně a ztrácí svůj vliv v české politice. Novou nadějí politikovi přineslo uchopení moci bolševiky v Rusku a jeho vlastní rehabilitace na sjezdu sociálně demokratické strany na konci roku 1918. (Urban 1991: 22) Nebylo však úplně snadné prosadit bolševickou politiku do popředí ČSDSD, jelikož během války strana vyznávala především politiku prorakouskou a v měsících bezprostředně po válce přešla do popředí zase politika vyznávající národní myšlenky. (Galandauer 1978: 31–32) V poválečných měsících Šmeral stupňuje svůj vliv na dělnictvo a zaměřuje se na propagaci bolševické revoluce skrze sociálně demokratický stranický list *Právo lidu*. Díky svým cestám do Švýcarska, Ruska nebo Polské

republiky získává nové zkušenosti a nadechuje se ke své „druhé politické kariéře“, tedy založení a následné vedení komunistické strany v Československu. Šmeral během tohoto období také hojně publikoval. Jednalo se například o dokument *Komunistický manifest a naše státoprávní deklarace*, který byl vydán na počátku roku 1918. Další dokumenty sepsané Bohumírem Šmeralem v raně poválečném období nesou názvy: *Proti perzekuci a zradě a Význam 9. prosince 1920*. Jak již samotné tituly napovídají, jedná se o díla obhajující prosincovou generální stávku a následnou reakci na ni ze strany vlády a dalších politických elit.

Šmeralův socializační přechod se vyznačoval několika aspekty. Jedním z nich je například politikův přístup k národnostní otázce. Ke Šmeralově nelibosti se tento fenomén mezi inteligencí a podnikatelskou částí obyvatelstva začíná výrazně zakořeňovat právě v období, kdy se dostává do vedoucích stranických kruhů. Vzhledem k tomu, že byl výrazným odpůrcem nacionalismu, tak chtěl tento problém po vzoru marxistického pojetí řešit pouze v kulturně-jazykové rovině. Již během první světové války však bylo jasné, že tato politika není v důsledku nového uspořádání celého světa, a především poválečné Evropy, dlouhodobě udržitelná. (Galandauer 1978: 39–41) Šmeral se domníval, že socialismus zajistí českou národní samostatnost. Pro zachování Československého státu bylo tedy důležité, aby byl vystavěn nikoliv na nacionalismu, ale na socialismu, čímž by byl umožněn vznik mezinárodního proletariátu. (Galandauer in Krátký 2013: 9–11) Dále Šmeral na jedné straně dbal na zachování soukromého majetku vlastníků, kteří spadali do drobných a středních podniků. Na druhou stranu požadoval vyvlastnění velkostatků, velkobank a dalších velkých podniků. Vyvlastnění mělo být uskutečněno ve prospěch socialistické státu, a to bez náhrady. (Šmeral 1961: 183) Zde lze znovu pozorovat ukázky tzv. šmeralismu, kdy se propojují prvky socialismu s prvky demokratickými. Ač je tedy Šmeral považován za otce zakladatele československého komunismu, tak se opět potvrzují slova Zdeňka a o tom, že Šmeral zůstává ve svém jádru, i po vzniku KSČ, zarytým sociálním demokratem. (Kárník, 2011) S tímto názorem souhlasí také historik Pavel Marek, když tvrdí, že i přes vehementní snahu komunistické propagandy o vyvrácení těchto názorů, je v mnoha momentech pozorovatelná politikova názorová návaznost na sociálně demokratické tradice. Jako příklad je možno uvést organizační strukturu, kdy byly její základní rysy převzaty ze stanov přijatých na 13. sjezdu sociálně demokratické strany v září roku 1920. (Malíř et al 2005: 691) Miloslav Ransdorf popisuje Šmerala jako politika, který se nezdráhá hovořit o komunismu a socialismu pouze jako o odlišných metodách boje, které vedou ke stejnému cíli, tedy k překonání kapitalismu skrze

revoluční cestu. (Ransdorf in Krátký 2013: 6–8) Nabízí se tedy otázka, zda zakladatel Československé komunistické strany nezůstal alespoň z části věrný svým původním sociálně demokratickým zásadám a vizím. Ještě před jejím vznikem, na podzim roku 1920, na otázku „Kdo je komunista?“ odpověděl: „*Komunista není nic jiného než sociální demokrat, který nepochybuje o svých, o konečných cílech.*“ (Galandauer in Krátký 2013: 9) Dalším důležitým aspektem je Šmeralova snaha o dobytí sociálně demokratické strany jako prostředku k vytvoření masové komunistické strany. Směrem k československým politikům byl z jeho strany neustále zdůrazňován fakt, že jeho zájmem není rozbití, ale dobytí Československa. Šmeral také používá slovní spojení „náš stát“, jako ideální kontrast lze uvést vyjadřování Klementa Gottwalda, jenž jako přední představitel tzv. bolševizace Komunistické strany Československa v roce 1929, vnímal Československo zcela odlišně. Především ho označoval jako „váš stát“ a nepovažoval ho za vhodný domov pro dělnické hnutí, ve kterém by se mohlo dále vyvíjet. (Mlynárik 1967: 665–666)

Na závěr kapitoly věnující se jednomu z nejdůležitějších politiků počátku komunismu v Československu, stojí za zmínku zajímavá myšlenka Zdeňka Kárníka. Autor v ní popisuje, jak v praxi fungovalo šíření komunistické myšlenky, které bylo ovládáno přímo z její „moskevské kolébky“. „*V Rusku probíhala intenzivní školení revolučních funkcionářů, kteří dostávali příslušné pokyny, jak postupovat. Byli vybavováni i potřebnými penězi a instrukcemi týkajícími se udržování spojení s moskevským revolučním centrem.*“ (Kárník, 2000: 58) Do Československa byly vysílány skupinky důkladně školených komunistických sympatizantů. Přijížděli do země buď nepozorovaně společně s tamějšími navrátilci nebo přímo účelně. V následujícím kontextu nelze opomenout jméno Aloise Muna, který původně působil jako předseda Československé komunistické strany na Rusi a sám byl „školen“ přímo v Kremlu od V. I. Lenina. Cílovou destinací těchto školených skupin bylo spíše než Československo primárně Německo, Maďarsko či Rakousko. Jméno Aloise Muna v porovnání se jménem Bohumíra Šmerala je jméno pro širokou veřejnost poměrně neznámé. Ať už je řeč o povědomí ve společnosti nebo důležitosti pro vývoj dění v sociální demokracii nebo v samotném vzniku Komunistické strany Československa. Alois Muna byl po svém příjezdu do Československa okamžitě zatčen. Po svém propuštění ještě k lidu promluvil, nesetkalo se to však s velkým úspěchem. Nebyl schopen dostat lid na svou stranu. Je tedy otázkou, proč to nebylo právě bolševické učení Aloise Muna a vliv dalších skupin importovaných právě z kolébky bolševismu, ale byla to skupina kolem osoby Bohumíra Šmerala a jeho myšlenky, co zapůsobilo na českou

společnost a získalo si během pár let téměř milionovou podporu ve volbách. O tom, že se v Československu nejednalo pouze o import malé skupiny radikálních bolševiků, ale o masovou podporu komunistické strany jako úspěšnějšího potomka sociální demokracie značí také fakt, že československá komunistická strana byla, v poměru na počet obyvatel, největší komunistickou stranou střední a východní Evropy. (Kárník 2000: 156) Jednu z možných odpovědí na otázku může poskytnout i sám její autor. Kárník popisuje Šmeralův nejen politický život následovně: *„Jako jeden z velkých mužů české politiky jednal vždy až po úvaze, řečené „zralé“, po tom, co obrátil vše, co přišlo na pořad jak na líc, tak na rub-a vždy ve snaze usilovat o politické zaměření lidsky důstojné, promyšlené, prospívající lidu a národu.“* (Kárník in Hájková 2011: 209) Vzhledem k tomu, že Alois Muna absolvoval učení v Rusku, kde byly tehdejší podmínky absolutně nesrovnatelné s podmínkami panujícími v Československu, tak nebylo možné, aby předstoupil před československé občany s vhodným řešením jejich problémů. Docházelo tedy z velké části k nabourávání sociálně demokratické strany, která byla v Československu již dlouhou dobu pevně zakořeněná. Ve Šmeralův prospěch tedy bezpochyby hrála znalost situace, prostředí a politických souvislostí.

3 Komunistická strana Československa

Během roku 1920 začala Československá republika pomalu střízlivět z národních oslav nového státu. Postupem času přichází rozčarování a nenaplněná očekávání. Je zcela přirozené, že se občané v takových chvílích začínají poohlížet po zcela nových alternativách. Jednou z nich se stává ideologie komunismu. Jedná se o přirozený vývoj především s ohledem na mezinárodní situaci. (Rupnik 2002: 33–34) Československo tvořilo na počátku 20. let minulého století část pomyslné hranice mocenského zájmu mezi revolučním socialistickým Ruskem a oproti tomu stojícími státy převážně západní Evropy, ve kterých převládaly spíše opačné tendence. (Šplíchal 2012a: 69) Nelze však opomenout, že socialistické nepokoje nebyly doménou pouze východních evropských zemí. V určité míře se s nimi potýkali i v Německu, Itálii či Španělsku. Jednou z reakcí vlády na danou situaci bylo podepsání Malé dohody s Jugoslávií a Rumunskem v roce 1921. Země střední a východní Evropy se po první světové válce rozdělily na vítězné státy Dohody a státy poražené, které za války stály na straně tzv. Ústředních mocností. Rusko zde tvořilo v podstatě samostatnou skupinu, kdy jeho cílem bylo strhnutí ostatních zemí do revolučního víru. Státy vítězné koalice si tedy byly vědomy, že svou novou existenci musí pojistit hned v několika směrech, a to především ve směru politickém, vojenském či hospodářském. (Sládek 2000: 13–14) Jak již bylo naznačeno, vznik Komunistické strany Československa lze z velké části připisovat mezinárodnímu vývoji, který byl pohlčen vlnou Ruské revoluce. Ta se skrze východní a střední Evropu šířila nebývalou rychlostí a stala se tak obrovskou hrozbou pro demokratické státy ležící na tomto území. Samotní českoslovenští komunisté velmi rádi této revoluci připisují důležitou roli při vzniku KSČ. Dle názoru Jacquese Rupnika však dala spíše poslední chvilku naděje Rakousku-Uhersku před jeho úplným roztříštěním. Významnou roli ve strategických bojích, ke kterým na území Evropy docházelo, sehrála Komunistická internacionála, jejíž zájem o československé dělnické hnutí se zvyšoval především díky jeho početnosti a rozvinutosti. (Šplíchal 2012a: 72–73) Kominternu byla tvořena, kromě pár výjimek, kam později patřila i KSČ, početně slabými stranami, které nebyly schopny řešit úkoly přicházející z jejího vedení. Možná i proto se zvyšoval zájem o československý proletariát, který disponoval poměrně slibnou vyspělostí. (Kůta 2013: 12–16) Byl to také německý proletariát, o který Kominternu jevila nemalý zájem, a to nejen z pohledu geografického. Zde se pozornost kladená na československé dělnické hnutí zvyšovala, jelikož právě v Československu žilo tři a půl milionu německých obyvatel, kteří mohli situaci velmi

zásadně ovlivnit. Německo nesehrávalo důležitou roli pouze pro ruskou stranu, ale také pro samotnou československou levici. Šmeral si uvědomoval, že koordinace se západními sousedy by mohla předejít problému izolovanosti československé socialistické revoluce. V případě spolupráce dvou zemí by bylo možné minimalizovat riziko uvalení jakýchkoliv sankcí či blokad od demokraticky směřujících okolních států. (Šplíchal 2012a: 79) Historička Markéta Devátá charakterizuje československou komunistickou stranu v počátcích její existence jako stranu ideově nejednotnou, v porovnání s tím, jak ji známe v pozdějších letech jejího fungování. Za jednu z příčin považuje poměrně silný vliv sociálně demokratických tradic, kterými byla nově vzniklá revoluční strana ovlivňována, a to především skrze osobu Bohumíra Šmerala. I přes zmíněné rysy přidává autorka další charakteristiku: *„Od samého počátku své existence vystupovala KSČ jako strana antisystémová, tedy odmítající parlamentnědemokratický režim v Československu.“* (Devátá 2017: 3) Charakteristiku Komunistické strany Československa o další znaky doplňuje také český historik Pavel Marek. Dle jeho názoru se v rámci Československého státu jednalo o stranu nového typu. Zatímco ostatní strany fungovaly na národní bázi, tak KSČ průběh své existence podřizovala, spíše než národním zájmům, Moskvě. Kominternu tedy plošně řídila komunistické strany v daných státech, primárně za vidinou šíření socialistické revoluce. (Marek in Malíř et al 2005: 720–724)

3.1 Události vedoucí ke vzniku KSČ

K vyvrcholení sporů mezi pravicovým a levicovým křídlem sociálně demokratické strany došlo v prosinci roku 1920 událostí, která vstoupila do dějin pod názvem „boj o Lidový dům“. Podnětů nastalo hned několik. Důležitou roli sehrálo odmítnutí účasti levicového křídla ČSDSD ve vládní koalici s pravicově orientovanou agrární stranou. (Melichar 2018: 101) Na polovinu září téhož roku byl naplánován stranický sjezd, který byl však po dohodě mezi pravicovým vedením strany a prezidentem T. G. Masarykem odložen. Marxistická levice si byla jistá svou převahou, kterou chtěla využít k projednání podmínek vstupu do Kominterny. Ministerský předseda paralelně s předpokládaným sjezdem podal demisi, což vedení strany umožnilo plně se soustředit na „boj“ s radikály. Levice však dokázala využít své aktuální převahy a během pár dní sjezd uspořádat, čímž pro sebe zajistila výhodné členské obsazení. Sjezd se tedy nově konal ve dnech 25.–28. září. „*Levice se na něm ustavila pod starým názvem strany, k němuž připojila pouze v závorkách „levice“.*“ (Kárník 2000: 142) Osobně ze sjezdu nejvíce profitoval Bohumír Šmeral, který byl zvolen místopředsedou výkonného výboru a stal se též šéfredaktorem Rudého práva. (Galandauer 1978: 71) Přestože se pravicovému vedení snahy o zachování stranické jednoty hroutily pod rukama, zvolením úřednické vlády se jim alespoň podařilo odvrátit bezprostřední ohrožení československého státu, jelikož marxistická levice chtěla pomocí ovládnutí celé strany vyvolat předčasné volby, díky kterým by se mohla dostat k moci. (Kárník 2000: 143)

Primárním zájmem levicových radikálů nebyla krvavá revoluce a násilné uchopení moci, chtěli si postupně podmanit sociálně demokratickou stranu, a tím získat masovou podporu společnosti. V druhé polovině roku 1920 razili tedy velmi trpělivou politiku vyčkávání. Iniciátorem vyhrocení boje mezi oběma krajními křídly sociálních demokratů byla nakonec pravice. Přestože stále držela ve svých rukou vedení strany, cítila se existenčně utlačovaná. Na druhou stranu se domnívala, že masová podpora jak vládnoucích elit, tak i sociálně demokratického voličstva je na její straně. Šanci na oslabení levice viděla skrze narušení informační a komunikační sítě v podobě vydávaného periodika *Rudé právo*. Redakce sídlila v budově Lidového domu, jehož vlastníkem byl Antonín Němec, jeden ze členů pravicového křídla sociální demokracie. (Kárník 2000: 145–146) V budově byla 9. prosince provedena policejní razie a následně byla navrácena do rukou pravicového vedení strany. K této významné prosincové události se vztahují dva Šmeralovy dokumenty: *Proti persekuci a zradě* a *Význam 9. prosince 1920*. Dokumenty se striktně ohrazují nejenom proti vládě, ale také proti

pravcovému vedení sociální demokracie. Šmeral v textech obviňuje československý demokratický systém pro nerovné zacházení se všemi občany. Majetné vrstvy mají dle politika privilegované postavení. Oproti tomu na pracující dělnickou třídu je uplatňováno násilí a útlak. Ke zmíněným aplikovaným metodám se vláda uchyluje z vlastní slabosti, jelikož si je vědomá svého nestabilního postavení. (Šmeral 1961: 192) Bezprostředně po incidentu se rozhořely v mnoha městech republiky početné demonstrace a prosincové nepokoje vyvrcholily 10. prosince generální stávkou, která trvala ještě dalších 6 dnů. (Rupnik 2002: 49) Na jednu stranu mohla pravice po policejním zásahu mluvit o svém úspěchu, jelikož účastníci stávky, která bezprostředně navazovala na „boj o Lidový dům“, byli hojně perzekuováni a objevovala se dokonce až obvinění z velezrady. (Galandauer 1978: 79) Na druhou stranu lze však hovořit o zoufalém činu ze strany vedení sociálních demokratů, který v konečném důsledku pouze urychlil vývoj situace. (Rupnik 2002: 49–50) Podle slov Václava Čady nebyla v prosinci 1920 levice sociální demokracie natolik silná, aby dokázala vytvořit program pro socialistickou revoluci, uskutečnit ji a dlouhodobě udržet. Autor kritizuje také samotné provedení stávky, v rámci které levice neprokázala revoluční vyzrálost a jednotu. (Čada 1986: 85) I přes tento autorův názor však nelze popřít fakt, že vývoj událostí zásadně ovlivnil a urychlil situaci uvnitř ČSDSD, která zaznamenala výrazný posun doleva. (Mejdrová, Hájek 2000: 405) Sám Šmeral si dle Čady uvědomoval potřebu dalšího vývoje a větší vyzrálost dělnického hnutí. Politik se i po prosincovém zdramatizování situace držel své původní vize a vstup do Komunistické internacionály odmítal uspěchat. *„B. Šmeral si i v tomto období představoval velmi opatrný, dlouhodobý a politicky přísně racionální proces, který by do Komunistické strany Československa jako masové strany přivedl v podstatě celou levicovou sociální demokracii.“* (Čada 1986: 86) Politik se tedy v otázce urgentnosti samotného vzniku strany stále drží svých slov z poloviny roku 1919. Šmeral tehdy prohlásil, že prozatím nemůže být o vzniku samostatné komunistické strany ani řeč, lepší taktikou bude postupné získávání sociálně demokratické strany. (Klimek 2000: 122) V polovině roku 1919 Šmeral v debatách ohledně vzniku KSČ a jeho urgentnosti argumentoval ztrátou stranického majetku či prostor¹¹ ve prospěch pravcového vedení sociálních demokratů. Jednalo se o další důvod, proč se politik domníval, že bude daleko výhodnější vznik komunistické strany skrze stranu sociálně demokratickou. Taková argumentace však na konci roku 1920 ztrácí svou původní podstatu.

¹¹ Jednalo se například právě o prostory Lidového domu, kde se nacházela redakce Rudého práva.

V důsledku uplynulých událostí si jak vedení sociálních demokratů, tak i samotné vládnoucí elity Československa začaly uvědomovat, že se situace dostala až do krajních mezí, tudíž nebude možné stranu znovu názorově sjednotit. Vláda se do té doby potýkala spíše s komunistickými snahami o převrat pocházejícími ze zahraničí, s nimiž si dokázala vždy poměrně snadno poradit. Rozdíl byl však v tom, že nyní se jednalo o značnou část straníků či sympatizantů jedné z největších opor tehdejšího stranického systému, která disponovala masovou podporou. (Rupnik 2002: 52) Konečné názorové rozštěpení strany, ke kterému došlo v důsledku prosincových událostí, se začalo prohlubovat v rámci institucionální sféry hned počátkem následujícího roku. Dne 13. ledna vystupuje v Poslanecké sněmovně Bohumír Šmeral s interpelací ohledně vyšetřování a neodůvodněného prodlužování zadržení osob zainteresovaných v prosincové stávce. Politik se tedy ve své řeči znovu vrací k událostem předešlého roku. Hned zkraje svého proslovu nařknul československou vládu z velezrady, kterou dle jeho slov spáchala na svém pracujícím lidu. Ani justice neušla jeho kritice, když ji obvinil z neobjektivnosti. Šmeral vyzývá Sněmovnu, aby vyhlásila nové volby. Odkazuje se na lid a jeho možnosti vyslovení se k celé situaci. V politikově řeči nechybí ani samotná obhajoba prosincové generální stávky, ve které bylo řečeno, že se v žádném případě nejednalo o útok na stát, jelikož samotná existence státu nebo jeho hranice nejsou cílem vedeného třídního boje. Ve Šmeralových očích je cílem socialistické revoluce pouze přetvoření státu, ne jeho dobytí. Vláda by byla složená z dělníků nebo drobných rolníků a zahrnuty by byly všechny národnosti. Na závěr své řeči však přiznal, že pro tuto situaci prozatím uvnitř dělnického hnutí nedozrál čas. (Šmeral 1961: 166–169) Začátek nového roku také otvíral dveře intenzivnějším debatám o nových tématech. Jedním z nich byla diskuze o přijetí 21 podmínek pro vstup do Komunistické internacionály a následný vstup samotný. Intenzita diskuze, která započala v lednu roku 1921 na schůzi zastupitelstva sociálně demokratické levice, byla zpočátku velmi nízká. Další debaty probíhající na konci ledna a v průběhu první poloviny února se zabývaly také posláním a fungováním Druhé, Dvaapůlté a Třetí internacionály, pohybovaly se však pouze ve všeobecné rovině. Nebyla opomenuta ani politika československé pravice nebo fungování odborových organizací. Na konci února již byla dlouho očekávaná reakce Šmeralova levicového vedení nevyhnutelná. Jeho ucelený souhrn názorů vyšel ve stranickém tisku pod názvem *Naše cesta do III. Internacionály*. Článek byl odpovědí na nejaktuálnější otázky týkající se vnitrostranického života nebo také na otázky netrpělivých či nejistých stranických dělníků a členů, kteří se pomalu začínali formovat do protišmeralovské opozice. Jeden z projevů

Šmeralova umírněného přístupu k věci byl jeho postoj právě k přijetí 21 podmínek pro vstup do Kominterny. Zdůrazňoval, že nemusí být bezpodmínečně přijato všech 21 podmínek bez rozdílu. Tímto krokem se však nesnažil zpochybnit jejich správnost. Nabádal spíše k posilování jednoty masové strany, která postupně získá zkušenosti vedoucí k uznání a pochopení všech jednotlivých podmínek. (Šplíchal 2012b: 51—53) Radikální vůdci levice se však domnívali, že systémové změny uvnitř Kominterny nejsou vyloučeny. Možnost jejího vývoje tedy v očích těchto politiků nebyla nereálná. (Mejdrová, Hájek 2000: 403) Vedoucí představitel socialistické levice si byl vědom, že v aktuální situaci je důležitý také vznik vlastního programu rodící se Komunistické strany Československa. Program, ve kterém by se mísily základní podmínky, zásady a pilíře Komunistické internacionály s principy, díky kterým funguje československé dělnické hnutí. Šmeral si uvědomoval rozdílné politické i společenské poměry Československé republiky a Ruska. Zkušenosti Ruské revoluce při přenosu do československých specifických podmínek ztrácí svoji podstatu a transformují se. (Šplíchal 2012b: 53–54) Zmíněná myšlenka neplatí pouze v případě Československa, ale je aplikovatelná na jakýkoliv jiný stát. V polovině března byla oficiálně založena německá sekce komunistické strany v Československu. Do jejího čela se postavil Karel Kreibich. Německé vedení okamžitě začalo stupňovat tlak na Šmerala a jeho politiku. Vztahy mezi marxistickou levicí sociální demokracie a německou sekcí komunistické strany se vlivem březnových událostí markantně vyostřují. Pro Kreibicha bylo vyhybavé stanovisko a váhavý přístup k přijetí 21 podmínek nepřijatelné. (Dubský, Kárník 1961: 58)

Původně byl ustavující sjezd svolán na datum 26.–28. března pod názvem Velikonoční sjezd. Přestože se debaty ohledně přijetí 21 podmínek začaly počátkem března stupňovat, tak celková situace uvnitř dělnického hnutí jim nebyla ideálně nakloněna. „*Diskuse o 21 podmínkách v místních, okresních a župních organizacích se teprve rozbíhala, nebyly připraveny základní dokumenty ani volba delegátů.*“ (Čada 1986: 96) Návrh na odložení ustavujícího sjezdu byl zdůvodněn nedostatečnou připraveností strany, ať už se týkala její organizační, technické nebo ideové stránky. Zastupitelstvo strany tedy určilo nový termín ustavujícího sjezdu na datum 14.–16. května 1921. (Šplíchal 2012b: 58) Voličstvo nebo spíše členská základna nebyla tvořena, jak by se na první pohled mohlo zdát, homogenními subjekty. Dle historika Pavla Marka (Malíř et al 2005: 714–715) se s KSČ spojovala celá řada přívrženců, ať už se jednalo o radikály nespokojené s aktuální sociální situací, ambiciózní politiky,

intelektuály, idealisty lákající socialistické učení nebo nadšence, jež byli inspirováni čistě podzimními událostmi roku 1917 v Rusku.

Ustavující sjezd konaný v polovině května 1921 byl plný očekávání, zda Komunistická strana Československa v rámci dělnické třídy v zemi opravdu získá masovou podporu a zda se zvolená taktika postupného přechodu ukáže být správnou volbou. Hlavním řečníkem sjezdu byl bezesporu Bohumír Šmeral. (Dubský, Kárník 1961: 67) Politik při svém projevu nabádá k postupnému vývoji ve vzniku komunistické strany. Je potřeba postupovat krok za krokem při odbourávání jednotlivých iluzí. Šmeral ve své řeči mimo jiné poukazuje na odlišnost ve velikosti stran. Komunisté seskupení okolo osoby V. I. Lenina v době socialistické revoluce v roce 1917 netvořili příliš početnou skupinu. Jedná se tedy o jeden ze základních rozdílů v poměrech ČSR a Ruska, což úzce souvisí s rozdíly mezi průmyslovými státy a státy agrárními se slabě vyspělým průmyslem. Další výrazné téma, kterému Šmeral věnoval svou pozornost, bylo téma pučismu. Politik se snažil před zmíněným fenoménem své spolupracovníky varovat. Puč je dle jeho výkladu uměle vyvolaná situace, které je potřeba se vyhnout a jít přirozenou cestou vyplývající z domácí situace a reflektující potřeby masy. (Šmeral 1958: 272—273) Tento Šmeralův projev byl o několik měsíců později, konkrétně již v srpnu 1921, posouzen jako projev, který není v souladu s leninskou teorií a jejími taktikami. (Urban 1991: 23)

Na datum 30. 10. – 4. 11. téhož roku připadal již třetí kongres Komunistické internacionály, jenž se jako jedním z témat zabýval dvěma organizačně samostatnými jednotkami KSČ. Mimo samotnou Komunistickou stranu Československa se jednalo také o její německou sekci. Obě zmíněné strany přijaly 21 podmínek pro vstup do Kominterny a žádaly o přijetí, která měla být právě na podzimním sjezdu projednávána. (Čada 1986: 99) Hlavními postavami sjezdu byli samozřejmě Bohumír Šmeral a Karel Kreibich. Ani jeden z aktérů jednání vedená na sjezdu nepodcenil a oba mu připisovali velký význam. (Dubský, Kárník 1961: 74) Pro zmíněné politiky byly zásadní rozhovory s V.I. Leninem, které jim dle jejich vlastních slov pomohly překonat dosud existující názorové rozdíly a pochopit důležitost jednotné komunistické strany. Rozhovory s předním představitel komunistického Ruska nejspíše velkou mírou usnadnily průběh internacionálního sjednocování strany. Nejlépe situaci vystihuje známá věta právě V. I. Lenina, který vidí jako nutnost posun Bohumíra Šmerala o dva kroky doleva, a naopak Karla Kreibicha o krok doprava. (Čada 1986: 102)

Hned po založení měla strana ve svých řadách zhruba 300 000 straníků. Pokud bychom srovnali tehdejší velikost strany podle počtu jejich členů v poměru na počet obyvatel dané

země, jednalo se o největší komunistickou stranu na světě. (Kárník 2000: 194) Fenomémem velikosti KSČ se zabývá ve své publikaci také Bohumil Melichar, který Komunistickou stranu Československa srovnává s komunistickou stranou ve Velké Británii, jejíž dělnictvo je velmi úzce spojeno s počátky marxismu. Komunistická strana ve Spojeném království čítala na konci roku 1921 bez mála pouze 4 000 členů, což představovalo diametrální rozdíl s KSČ, která ve stejné době disponovala několikanásobně vyšší členskou základnou. Autor uvádí jako jeden z důvodů této nezvyklé velikosti způsob, jakým byli členové získáváni. V Československu na lokální úrovni totiž docházelo jednoduše k přejmenování sociálně demokratických organizací na organizace komunistické. A co se týká odpůrců nového politického směru, ti byli z institucí okamžitě vylučováni. (Melichar 2018: 103–104) I přes uvedené způsoby získávání nových členů nelze v raném období existence KSČ hovořit o zásadní radikalizaci po vzoru Moskvy, ke které dochází až o několik let později. Kvůli nesourodé národnostní situaci musela komunistická strana v Československu nejprve působit otevřeně a benevolentně, jelikož ne všechny národnosti svou komunistickou příslušnost projevovaly stejnou měrou nebo stejným způsobem. (Hájková, Horák 2018: 145)

4 Specifická situace v Československu

V Československé republice bylo na počátku 20. let minulého století možné pozorovat mnoho specifických rysů, díky kterým se situace okolo vzniku komunistické strany a jejího následného fungování vyvíjela poměrně odlišně, než tomu bylo v samotném Rusku či okolních státech střední a východní Evropy. (Šplíchal 2012a: 86) Přestože dílo Karla Marxe s názvem *Kapitál* požaduje dostatečnou zralost podmínek daného státu, jakožto jeden z předpokladů završení úspěšného přechodu společnosti od kapitalismu k socialismu, tak navzdory tomu jako první s realizací socialistické revoluce přichází Rusko. Přesněji tedy ruští bolševici v čele s V. I. Leninem. Vzniká zcela nová alternativa socialismu, která se rychle šíří směrem na západ Evropy a vyvíjí na levicově orientované obyvatelstvo psychologický tlak, čímž se ho snaží přesvědčit o správnosti ruské varianty. (Kárník, Kopeček 2005: 43–44)

Sotva Rusko v roce 1917 prošlo konsolidací nového demokratického uspořádání státu, tak přichází daleko zásadnější převrat. (Kárník, Kopeček 2004: 13) Vláda, která byla po říjnové revoluci v zemi nastolena se vymykala všem dosud zavedeným vládním systémům v jakémkoliv státě. Dle historika Richarda Pipese se jednalo o vládu dvojí moci. Byla zavedena extrémní diktatura jedné strany, která však navenek předstírala, že zastává funkci lidové samosprávy. Světovým politickým elitám možná právě proto trvalo dlouhé roky, než pochopily hlavní podstatu nově vzniklého režimu.¹² (Pipes 2017: 172) Situaci v Rusku, která byla stěžejní pro další vývoj debat ohledně socialistické revoluce, ve své knize poměrně detailně popsal Edward Hallett Carr. Část ruské populace, tvořená převážně dělníky a rolníky, podstupovala obrovskou míru despotismu. I přes to byla však vlnou entusiasmů a bolševických utopických vizí inspirována. Dle E. H. Carra byl již počátek revoluce předurčen k nabourání západní Evropy a její kapitalistické společnosti. Hrozba pro evropské demokracie, která se postupně na východě kontinentu upevňovala, nebyla zpočátku brána s přílišnou vážností. Pouze málokdo si dokázal představit přežití revoluce déle než pár týdnů. (Carr 1979: 9) Tento výrok potvrzuje také Françoise Thom. Dle jeho názoru panoval již během prvních let bolševické vlády jak v Rusku, tak i v zahraničí názor, že její kolaps je nevyhnutelný. Dokonce se daného vývoje obával i samotný V. I. Lenin. Jeden z domnělých důvodů kolapsu byl dle názoru Arthura

¹² Pochopení bolševického režimu paradoxně napomohly další politické ideologie jako nacismus nebo fašismus, které si od komunismu vypůjčily několik politických metod. Až právě poté byl pro režim aplikovaný na ruské půdě zaveden termín totalitarismus. (Pipes 2017: 172)

Bullarda¹³ fakt, že bolševici v rámci celé společnosti tvořili pouze slabou minoritu. Režim měl od počátku skrze svou zahraniční politiku ambice ovládnout celý svět. Jak již bylo naznačeno, nikdo ze západních vládních elit nebral bolševiky vážně nebo nedokázal zpočátku odhalit hrozbu rodící se na Východě Evropy. (Thom in Rendek 2017: 35–36) Autoři Zdeněk Kárník a Michal Kopeček slabou počáteční důvěryhodnost bolševického režimu částečně přisuzují také vzniku Kominterny. Dle autorů měla tato organizace napomoci novému režimu v jeho konsolidaci. Argumentují tím, že sami ruští komunisté nepočítali s „přežitím“ osamocené mladé komunistické země, a to především kvůli její zaostalosti. Kominternu si mimo jiné dávala za cíl distancovat se od radikálně socialistických stran. Nebyly to však pouze socialistické strany, které musely být pro země snažící se dostat do Kominterny v pozici úhlavního nepřítel. Šlo také o striktní vyhrazení se vůči parlamentní demokracii, coby nejvlivnějšího obhájce kapitálu. (Kárník, Kopeček 2004: 19–20) Fenomémem Ruské revoluce se zabýval také první československý prezident T. G. Masaryk, který se rovněž věnoval jejímu srovnání se snahami o socialistickou revoluci v dalších státech Evropy. „*Mezi ruským a evropským revolučním hnutím Masaryk pozoroval grandiózní odlišnosti. Jejich kořeny spatřoval v ruské podstatě, ruském myšlení, ruských představách o světě, hlubokých propastných rozdílech v ruské společnosti.*“ (Hanuš, Vlček 2008: 15) T. G. Masaryk charakterizuje ruskou společnost jako nekulturní a carismem natolik zkaženou, že není v podstatě možné aplikovat v praxi Marxovu teorii komunismu. Dle autorova názoru je hlavním problémem tzv. primitivismus, který se objevoval ve všech státních složkách, ať už se jednalo o vojsko, byrokracii nebo například politické strany. (Hanuš, Vlček 2008: 15–16)

Znovu se nabízí otázka, proč to byla právě Komunistická strana Československa, která se dostala k moci v podstatě nenásilnou cestou, na rozdíl od komunistických stran například v Maďarsku, Polské republice nebo Německé demokratické republice. Právě v těchto státech byl komunistický režim násilně dosazen zvenčí. Kromě enormního vlivu osoby Bohumíra Šmerala šlo také o několik dalších aspektů, které tuto skutečnost ovlivnily. Mezi českým obyvatelstvem se již v druhé polovině 19. století projevovaly silné levicové tendence, na které navazovalo odmítání tradičních hodnot zahrnující stále sílící ateismus. Právě marxistické myšlenky byly brány jako myšlenky vědecké, proudící do řad dělnického hnutí. Poměrně dlouhá tradice levicového smýšlení napomohla početně silné československé komunistické

¹³ Americký politik, spisovatel a editor například časopisů The Outlook nebo Our World, ve kterých působil převážně ve 20. letech minulého století.

základně v poválečných letech, což bylo právě období, kdy v okolních státech klesal význam revolučních vln a samotných rodičích se komunistických stran. (Devátá 2017: 3) Nutno však podotknout, že ne všechny komunistické strany v okolních státech střední Evropy disponovaly tak výrazným vlivem a silou v rámci státního aparátu jako tomu bylo v ČSR. V následujícím textu bude popsáno několik vybraných aspektů, na kterých lze demonstrovat rozdílnost vzniku a vývoje komunistických stran v Československu a Rusku. Jedná se například o situaci ve státě, která předcházela vzniku komunistických stran, o masovost stran, převzetí moci a jeho načasování nebo dobu trvání.

Československý politik Bohumír Šmeral se v poválečném období snažil v marxisticko-leninské ideologii hledat teoretické mezery, díky kterým by se s ní v rámci možností dalo manipulovat. Politik si byl bezesporu vědom toho, že ruské zkušenosti jsou pro světový socialismus stěžejní, ale nelze je aplikovat na všechny státy stejným způsobem. Jak již bylo výše v textu řečeno, Šmeral přišel s myšlenkou vlastního stranického programu vznikající Komunistické strany Československa, který měl samozřejmě čerpat z pravidel a zásad Kominterny, ale měly v něm být obsaženy také konkrétní podmínky odrážející vnitrostranickou situaci v ČSR. (Šplíchal 2012a: 88) Nebylo to však pouze Rusko, od kterého se československá situace výrazně lišila, byly to také státy jako například Německo nebo Maďarsko. Jeden z možných důvodů byl válečný výsledek zmíněných států. Pokud se země ocitla po první světové válce na poražené, nebo vítězné straně byl to především pro ekonomickou situaci v zemi výrazný rozdíl. Díky tomu, že se Československo ocitlo na straně vítězů, tak se v poválečném období poměrně úspěšně vyhýbalo závažným problémům poválečných krizí. Ať už se tak dělo ve sféře ekonomické, hospodářské či sociopolitické. (Rupnik 2002: 58) Sociální situace v ČSR byla v porovnání s okolními státy na poměrně vysoké úrovni, a to především díky průmyslové vyspělosti. Československá republika oplývala relativně početnou střední vrstvou obyvatelstva, skrze kterou si mohla vznikající komunistická strana zajistit výraznou stranickou i voličskou základnu, jelikož právě tato část společnosti byla poměrně nakloněna nově se rodícímu společenskému řádu. Dalším velmi příhodným jevem pro československé komunisty, bylo tehdejší sociální složení společnosti. Snižovalo se zastoupení obyvatelstva, které příslušelo k drobným podnikatelům či drobným a středním rolníkům. Naproti tomu vzrůstal podíl obyvatel příslušných ke skupině dělníků. (Kučera 1994: 14) Existovaly však také překážky, se kterými se muselo dělnické hnutí a jeho vedení potýkat. Jednou z nich byla národnostní otázka. Rozkol nacházející se v jednotlivých dělnických organizacích, který pramenil právě

z národnostní politiky v zemi, se viditelně přeléval do stranické základny. Ta, v důsledku zmíněného faktu, neoplývala výraznou názorovou jednotou. Nelze opomenout ani vliv ideologie, kterou po vzniku Republiky Československé nastolila její vládnoucí elita. Valná většina obyvatel se dostala po 28. říjnu roku 1918 na vlnu národní revoluce, kterou následovalo propuknutí národního nadšení napříč celou republikou. Myšlenka národního osvobození a ním způsobená nacionální euforie mezi občany stěžovala průchod pro jakoukoliv jinou revoluci. (Šplíchal 2012a: 89) Nelze opomenout ani odlišný historický vývoj. „*Revoluční dělnická strana v Rusku vznikala za jiných podmínek historického vývoje než dělnické strany v západní Evropě.*“ (Hradilák 1961: 644) Pokud se strana dle názoru Zdeňka Hradiláka chtěla rovnat svou úroveň revolučního boje ruskému proletariátu, tak musela být stranou nového typu, a to ve všech směrech. (Hradilák 1961: 644—645)

Díky všudypřítomným demokratickým myšlenkám, jež byly udržovány ve všech sférách společenského i politického života, byly v Československu mnohem užívanější ideologické než násilné donucovací metody. Nálady a situace ve společnosti byly mimo jiné způsobeny již zmíněným faktem, a to poválečným postavením dané země. Vládní elity v Československu se po konci války v duchu vítězné strany přiklonily ke světovým mocnostem, vyznávajícím demokratické fungování státu. Vzhledem k tomu, že v Rusku započala revoluce již během první světové války, tedy ještě před vítězstvím demokratických myšlenek, tak nálady mezi jednotlivými občany v obou státech se diametrálně lišily. (Šplíchal 2012a: 91) Ruské poválečné problémy dosahovaly tedy podstatně vyššího stupně. Rusko, jakožto agrární země, nebylo schopné absorbovat socialistickou revoluci jinak než pomocí „teroristické diktatury“. (McDermott, Agnew 2011: 19—23) Během Ruské občanské války došlo k převzetí moci tamějšího státního aparátu bolševiky v čele s V. I. Leninem. Bolševici doslova vynikali v míře nasazeného násilí. Byly používány nové metody, díky kterým byl vynucován souhlas nebo prosazována kázeň. Na počátku občanské války v roce 1917 vyšla kniha V. I. Lenina s názvem *Stát a revoluce*, která predikuje budoucnost bez státního aparátu. Neexistovaly by třídní rozdíly a stát by již nebyl nástrojem moci. Leninově vysněné vizi však měla předcházet přechodová fáze, v níž by proletariát vykonával nemilosrdnou politickou diktaturu. (Engelstein, 2018) K predikovanému období teroru tedy dochází, a to nejenom při samotné Ruské revoluci a v následných letech občanské války. Autoři Hana Mejdrová a Miloš Hájek (2000: 32) se domnívají, že to byl právě teror bolševické vlády aplikovaný mimo jiné směrem k ostatním ruským levicovým subjektům, co mnohé evropské socialisty spíše odrazovalo.

Úspěšné ukotvení bolševické revoluce v Rusku a následné snahy o její šíření jsou důsledkem potvrzení marxistické teorie v praxi. Válka, zánik starého císařského uspořádání střední a východní Evropy, vyčerpaný ekonomický systém a masová chudoba. Dle autorů K. McDermotta a J. Agnewa byly přirozenou reakcí společnosti rozsáhlé stávky a vzpoury. V dané situaci je obyvatelstvo přirozeně mnohem náchylnější k manipulaci. (McDermott, Agnew 2011: 25) Důkazem toho, že bolševici počítali s provedením revoluce pomocí násilí bylo založení soukromé armády, jež nesla název Rudá garda. Lenin si vojenskou revoluční moc pojistil také rozsáhlou propagandou v řadách již existujících vojenských jednotek. Snažil se tak oslabit vojenskou podporu, kterou disponovala vláda. (Pipes 2017: 158–159) Právě absence vzniku ozbrojených jednotek v rámci radikální marxistické levice byla důležitým aspektem klidnějšího a umírněnějšího vyústění konfliktu v ČSR. (Klimek 2000: 21) Násilná fáze přechodu byla pro Šmerala nepřijatelná, upřednostňoval metodu postupného nabourávání sociálně demokratické strany, přesvědčování a následné uvědomění občanů ČSR, což mu bylo později ze strany Kominterny vyčítáno. Podle slov Jacquese Rupnika Šmeral připisoval úspěch komunistů mezi československými dělníky metodě „nahlodávání“ opotřebovaného stranického aparátu sociální demokracie zevnitř. Primární motivace československých komunistů pro finální rozhodnutí vyhnout se radikální revoluci a raději získat moc skrze sociální demokracii se poměrně lišila u zástupců domácí komunistické větve a těch, kteří pobývali určitou dobu poválečného období na ruském území a byli tak ovlivněni tamějším děním. (Rupnik 2002: 61) S mírou použití násilí souvisí také míra perzekuování nejen opozice, ale také socialistických politiků, a to především těch umírněných. A právě kvůli Šmeralovu přístupu ke svým socialistickým spolupracovníkům se na politiku snesla nemalá vlna kritiky směrem od V. I. Lenina. Odlišný názor či nesouhlas s dílčími prvky v běžném chodu strany však Šmeral nepovažoval za relevantní důvod k vyloučení ze strany nebo výrazné perzekuci jedince či skupiny. (Pokorná 1961: 191) Ve zmíněných výtkách lze mimo jiné zrcadlit Leninův vztah k sociálně demokratické straně. Byl přesvědčen, že marxismus by měl být veden revolučním bojem, nikoliv reformním, jak to prosazovala velká část československých umírněných socialistů. (McDermott, Agnew 2011: 32) Další odlišnost v uchopení moci lze spatřovat také v načasování. Zatímco bolševické Rusko začínalo v průběhu roku 1920 chápat, že idea o celosvětové komunistické revoluci po jejich vzoru je nerealizovatelná a dochází k částečnému zklidnění situace, v Československu naopak začíná probíhat radikalizace. (Rupnik 2002: 62) Také délka trvání celého procesu není zcela srovnatelná. Šmeral si byl jist, že klíčem k získání

moci ve státě je ovládnutí masové dělnické strany, a že takovou akci není možné provést pouze skrze úzkou skupinu lidí. Daný proces se jeví jako časově velmi náročný, ale do budoucna mnohem stabilnější a snáze udržitelný. Tuto vizi následoval tak dlouho, dokud to bylo možné. Tedy dokud se nedostal pod silný nátlak svých spolupracovníků, především z řad německých levicových sociálních demokratů a nebyl donucen přímo vyhlásit vznik Komunistické strany. (Galandauer 1978: 80) Mimo to Šmeralův pozvolný přístup k zakládání strany urychlila také prosincová generální stávka v roce 1920, kdy byla levice poražena a uvnitř strany dochází k výrazné levicové radikalizaci členské základny. (Klimek 2000: 29)

V zemi, jejíž demokratický stranický systém lze považovat za poměrně rozvinutý, bylo potřeba vytvořit velkou a dobře institucionálně fungující stranu, která by byla dostatečně konkurenceschopná. Předpokladem k vytvoření takové strany bylo nejen získání většiny členské základny, ale také voličstva. V tomto případě konkrétně z řad sociální demokracie. Jak však přimět především dělnictvo, aby samo chtělo přejít na stranu radikální levice? Šmeral se domníval, že je potřeba především čas. Dělnictvo potřebuje získat své vlastní zkušenosti a zbavit se dosavadních iluzí o fungování parlamentní demokracie nebo o vládnoucích elitách v zemi. Jedna z charakteristik, kterou podle názoru Šmerala oplývala tehdejší československá společnost byl silný patriotismus. Bylo tedy důležité, aby dělnictvo pochopilo podstatu třídního fungování mezi jednotlivými vrstvami. (Galandauer 1978: 81) Původ tohoto patriotismu Šmeral připisuje taktickému oportunismu, který byl typický pro československé politické strany v období první světové války. (Šmeral in Rupnik 2002: 51) V době, kdy bylo poměrně citelné prohlubování sociální propasti, jinak řečeno otevírání sociálních nůžek, byla pouze otázka času, kdy se dělnictvo začne bouřit.

Posledním vybraným fenoménem je masovost strany. Československé dělnické hnutí mohlo stavět na široké stranické i voličské základně, která se profilovala především díky sociálně demokratické straně. Nic nenasvědčovalo tomu, že by se v tomto případě jednalo pouze o malou skupinu revolucionářů, která by na sebe až později vážala masy dělníků. Šlo spíše o programově a ideově vyspělou stranickou základnu s širokým polem působnosti. (Dubský, Kárník 1961: 203) Naproti tomu Ruská revoluce byla jasným příkladem pečlivě naplánovaného a zorganizovaného puče. Moc ve státě byla převzata malou skupinou revolucionářů. Příklon ruského obyvatelstva na stranu bolševiků trval téměř tři roky a zásadní roli v něm sehrála krvavá občanská válka. (Pipes 2017: 162) V kruzích radikální československé sociálnědemokratické levice obecně panoval názor, že socializace, tudíž budování masové

komunistické strany, nemůže probíhat v režii malé revoluční skupiny, ale musí se na ní podílet početná pracující třída. Lze tedy říci, že velikost strany byla jedním z aspektů, který mohl velmi výrazně ovlivnit revoluci. Ruský model revoluce však tomuto faktu nepřikládal přílišný význam. Lenin byl přesvědčen, že je mnohem efektivnější zrealizovat revoluci prostřednictvím malé skupiny profesionálních revolucionářů, která k sobě až následně strhne masy dělníků. Šmeral si byl vědom, že proces nelze na úkor velikosti strany urychlit. (Šplíchal 2012a: 93) Přestože ruský režim na veřejnosti hlásal uskutečnění proletářské revoluce skrze masy občanů, tak skutečnost se poměrně výrazně odlišovala. Jak již naznačil Richard Pipes ve své knize *Dějiny Ruské revoluce* – podíl masové společnosti na události byl zcela minimální. (Pipes 2017: 163) Kdyby hned od počátku převzetí moci stála většinová společnost na straně bolševiků, tak by pravděpodobně Ruská občanská válka, která vypukla okamžitě na konci roku 1917, ztrácela na významu. Dle autora Václava Šplíchala (2012a: 93–94) hrála roli také úroveň vzdělání. Pakliže československé dělnické hnutí patřilo dle politikova názoru mezi jedno z nejvyspělejších ve střední i západní Evropě, mohl si dovolit aplikovat zmíněný přechodný model.

Samotné přijetí do Kominterny nemělo vůbec hladký průběh. Pro její vedení bylo velmi důležité, aby komunistické strany ve státech střední a východní Evropy vznikaly co možná nejrychleji. Až druhořadé bylo to, jak velikou má strana členskou základnu nebo jak je v dané zemi vlivná. Což byl právě opak toho, na čem si zakládal Šmeral v Československu. (Hájek, Mejdrová 2000: 94) Na III. sjezdu Komunistické internacionály se na Šmeralovo vedení celé situace snesla obrovská vlna kritiky. Československým komunistům byl vytýkán primárně jejich údajný centrismus,¹⁴ kdy dle názorů vedení Kominterny se KSČ není schopná názorově rozejít s vládní elitou, která by pro ni měla představovat největšího nepřítele. Dokonce směrem k vedení KSČ padala slova, která hovořila o sabotování komunismu jako celku. (Rupnik 2002: 51–52) Pro V. I. Lenina bylo důležitým předpokladem pro úspěšné získání moci ve státě jednoznačné distancování se od vlády, vládních elit a tradičních politických stran. (Pipes 2017: 153) V dalším bodě kritiky byl nejhlasitěji slyšet Karel Kreibich, který kritizoval přístup vedení KSČ za to, že stojí v cestě sloučení všech komunistických buněk napříč republikou. „*Komunistická strana v Československu vznikala od periferie k centru, tzn. od hnutí marxistické levice národnostních menšin k českému dělnickému hnutí v Praze.*“ (Rupnik 2002: 54) Určitou roli sehrály tudíž také geopolitické předpoklady, kdy byl pozorovatelný rozdíl mezi

¹⁴ Upřednostňování umírněnějšího reformistického přístupu.

zaostalejším východem Slovenska, které bylo ovládnuto radikální komunistickou myšlenkou velmi snadno. Za to výrazně vyspělejší západ země v čele s Prahou byl radikálními marxistickými myšlenkami mnohem obtížněji ovládnutelný. Pro vedení Komunistické internacionály bylo lehčí, a především rychlejší, směřovat své požadavky nejprve přes maďarské, německé a slovenské komunisty. Ti jim poté pomohli vyvíjet silnější nátlak na komunisty české. (Rupnik 2002: 55)

Založení Komunistické strany Československa bylo vyvrcholením dlouhodobých snah radikálních socialistů, které intenzivně probíhaly již od konce první světové války. Vzhledem k její síle, velikosti a vyspělosti vznikla KSČ paradoxně s podstatným zpožděním ve srovnání s komunistickými stranami ve zbytku Evropy. Tedy až v období, kdy se snahy o socialistickou revoluční vlnu odsouvaly do pozadí evropských politických událostí. (Malíř, Marek 2005: 714–717) Zvolená taktika, která byla aplikovaná v Československu je z dlouhodobého hlediska udržitelnější než taktika násilných revolucí a pučů. Vliv a zásah vedení Kominterny do chodu událostí vzniku KSČ nebyl zcela zásadní. V daný moment bylo pro Kominternu nejdůležitější, že komunistické strany v konkrétních státech vůbec vznikaly. Na počátku 20. let minulého století Moskva ještě nebyla schopná řídit činnost všech zahrnutých komunistických stran tak, jako tomu bylo již o pár let později. (McDermott, Agnew 2011: 42) Postupem času tedy Kominternu stupňuje svůj tlak na všechny evropské komunistické strany. Posílení kontroly směrem ke konkrétním stranám lze pozorovat i v Československu, kde došlo k její silné radikalizaci po vzoru Sovětského svazu mimo jiné s příchodem nového předsedy strany Klementa Gottwalda. Tlak mezinárodní situace nakonec převýšil a československé dělnictvo se nechalo ovládnout bouřlivými ohlasy ze zahraničí.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo popsat štěpné linie uvnitř Československé sociálně demokratické strany dělnické v období od konce první světové války až do jejího rozkolu v roce 1921. Dále práce popisuje také vznik Komunistické strany Československa, který porovnává se situací v bolševickém Rusku. Stěžejním bodem je analýza osoby Bohumíra Šmerala, jež se prolíná všemi kapitolami. Bakalářská práce stručně nastiňuje historii sociálních demokratů, jejich fungování ještě v rámci habsburské monarchie a následný vznik samotné strany na konci 19. století. Důležitým milníkem ve vývoji stranické existence je první světová válka, a především období po jejím ukončení. V poválečných měsících se začínají projevovat rozpory mezi sociálně demokratickou levicí a pravicí, které byly v předešlých letech upozaděny válečnou prorakouskou politikou. Stranická levice prochází výraznou radikalizací po vzoru Ruské revoluce v roce 1917 a následným vlivem snah o revoluci socialistickou. Na druhé straně stojící pravice, která měla převážné zastoupení ve vedení strany, je loajální nově vznikajícímu samostatnému státu. Přes značný vliv již zmíněné Ruské revoluce se Československo během vzniku komunistické strany vyznačovalo specifickým přístupem k celé události. Ať už se jednalo o situaci, která v zemi panovala bezprostředně před jejím vznikem, masovost strany nebo způsob, jakým k jejímu vzniku došlo. Poslední kapitola se potom věnuje srovnání mimo jiné zmíněných aspektů posuzujících průběh událostí okolo vzniku komunistické strany v Československu se situací v Rusku. Zásadní a neodmyslitelnou součástí vývoje sociální demokracie, potažmo vzniku KSČ je osoba Bohumíra Šmerala, která hraje důležitou roli při zrodu komunismu v Československu. Jeho vliv na chod událostí je enormní, právě proto se tzv. šmeralismus prolíná všemi čtyřmi kapitolami a není opomenut v žádné fázi vývoje.

Bakalářská práce odpovídá na dvě výzkumné otázky. První z nich: *Plynul specifický přístup Bohumíra Šmerala ke vzniku KSČ výhradně z jeho neustálé ideové spjatosti se sociálně demokratickou stranou?* Na základě analyzovaných dokumentů se autorka domnívá, že ve Šmeralově politické kariéře a umírněném přístupu ke vzniku radikální levicové strany po vzoru bolševického Ruska sehrála klíčovou roli jeho ideová spjatost se sociálně demokratickými myšlenkami. Šmeral nabádal své levicové spolupracovníky do poslední chvíle k trpělivosti. Domníval se, že bude pro československou komunistickou stranu mnohem výhodnější její postupný vznik skrze sociálně demokratickou stranu, kterou tedy považoval za nástroj k danému cíli. Mezi názory, které volně přebíral ze svého původního politického angažmá

v sociální demokracii, patří například jeho postoj k vyvlastňování majetků. Politik nebyl striktně proti, avšak jeho představa tohoto procesu se pohybovala v umírněnějších mezích, než jak tomu bylo u radikálních bolševiků. Jednalo by se především o velkostatky a další velké podniky. Drobní a střední podnikatelé měli být ušetřeni. Za zmínku stojí také organizační struktury obou stran, jejichž základní rysy vykazují určité podobnosti. Šmeralův specifický přístup ke vzniku KSČ dle autorčina názoru nesouvisí pouze s jeho ideovou spjatostí se sociální demokracií, ale nese také určitou přidanou hodnotu, která se projevuje například ve striktním odmítání použití násilí na cestě ke vzniku nové strany. Politik ve svých projevech velmi často varoval před fenoménem pučismu, který byl aplikován právě v bolševickém Rusku. Co se týká násilí přímo uvnitř strany, pro Šmerala nebyly dílčí názorové neshody důvodem k závažnější perzekuci nebo dokonce k vyloučení ze strany. Politik si rovněž plně uvědomoval, že „diktatura proletariátu“ po vzoru Moskvy není v tak vyspělých poměrech, jakými československá společnost disponovala, možná. Ve vyspělých státech musí být přechod k socialismu vystavěn na jiných základech, než je teror a násilí. Proto nesouhlasil, aby se jakákoliv forma násilí stala podnětem k uchopení moci jak uvnitř sociální demokracie, tak i ve státě samotném. Šmeralovým cílem tedy nebyla krvavá revoluce. Spoléhal na vyspělou společnost, která však bude procházet zklamáním z poválečných podmínek ve státě a začne se poohlížet po nových alternativách. Politik si byl vědom, že cesta, kterou se vydalo Československo je mnohem složitější, ale zároveň byl přesvědčen o větší systematičnosti a efektivitě, kterými bude strana v budoucnu disponovat. Mimo jiné za sebou nebude zanechávat tak obrovský počet obětí jako tomu bylo v ruském případě. Šmeralovou vizí bylo vytvořit silnou masovou stranu, ne stranu bez většího vlivu a fungující na hranici ilegality.

Druhá analyzovaná výzkumná otázka zní: *Byl by vznik KSČ v ohledu masovosti strany a síly vlivu v Československu tak úspěšný i bez historické návaznosti na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou?* Komunistická strana Československa vznikala v úzké návaznosti na sociálně demokratickou stranu, kdy docházelo k určité transformaci jak členské základny, tak i samotného voličstva radikálním směrem po vzoru bolševického Ruska. Nejednalo se však o slepé následování předem dané linie po vzory Moskvy, ale o vývoj, který byl co nejvíce přizpůsobován konkrétním podmínkám v zemi. Vzhledem k tomu, že si ČSDSD v poválečném Československu v rámci politického spektra držela velmi silnou pozici, bylo získání většinové části její stranické a voličské základny nespornou výhodou. Klíčové také bylo převzetí dlouholeté politické i společenské tradice, kterou sociální demokracie disponovala.

Zmíněné předpoklady se tedy jeví jako jedny z nejdůležitějších pro budoucí velikost, vyspělost a vliv strany. Jednalo se o účinnější variantu, než by bylo dosažení cizího politického elementu ze zahraničí, který by se musel vyrovnat s konkrétními podmínkami v zemi. Velkou nevýhodou pro takový politický subjekt by byla neznalost politického prostředí, společnosti nebo voličských priorit. Tento způsob založení komunistické strany by však v rámci Evropy nebyl ojedinělým případem. Autorka se tedy domnívá, že pokud by se tento scénář odehrál i v Československu, nejednalo by se s největší pravděpodobností o stranu masovou. Pro bolševické Rusko a jeho snahy o šíření socialistické revoluce byly první poválečné roky doslova klíčové. Pro nově vznikající komunistické strany tedy bylo velmi důležité zajištění podpory obyvatelstva v co nejrychlejším čase. Samotná KSČ vznikala v době, kdy již byla vlna očekávání expanze socialistické revoluce na ústupu. Okamžitá masová podpora pro ni tedy byla klíčová. Pokud by se v tomto případě jednalo o zcela nový politický subjekt, bylo by pro něj velmi obtížné dosáhnout tak masové podpory ve stejném časovém horizontu.

Seznam pramenů a literatury

- Cabada, Ladislav, David Šanc. 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Carr, Edward Hallett. 1979. *The Russian revolution: From Lenin to Stalin*. New York: Free Press.
- Čada, Václav. 1986. *Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu*. Praha: Horizont.
- Devátá, Markéta, Jiří Kocian, Jiří Pernes. 2017. *Českoslovenští komunisté a jejich strana*. Praha: Středisko společenských činností AV ČR.
- Dubský, Vladimír, Zdeněk Kárník. 1961(1). „Otázka masovosti strany v boji za vytvoření KSČ“ Pp. 180-207 in *Příspěvky k dějinám KSČ*. Praha: Ústav dějin KSČ.
- Engelstein, Laura. 2017. *Russia in Flames: War, Revolution, Civil War, 1914-1921*. New York: Oxford University Press.
- Eichler, Patrik, Pavel Horák, Rudolf Kučera, et al. 2018. *Za svobodu, spravedlnost a solidaritu: dějiny sociální demokracie v českých zemích= Für Freiheit, Gerechtigkeit und Solidarität: die Geschichte der Sozialdemokratie in den böhmischen Ländern = For freedom, justice and solidarity: history of social democracy in the Czech Lands*. Praha: Masarykova demokratická akademie.
- Fitzpatrick, Sheila. 2017. *Ruská revoluce*. Brno: CPress.
- Galandauer, Jan. 2013. „Šmeral a šmeralismus“ Pp. 9-11 in Krátký, Dušan, Jan Žáček, Jiří Malínský (eds.). *Rozkol na levici: 1921-2011: sborník příspěvků ze semináře Klubu společenských věd a Masarykovy demokratické akademie konaného v Brně při příležitosti 90. výročí rozkolu českého, slovenského a německého dělnického hnutí v první Československé republice*. Brno: Doplněk.
- Galandauer, Jan. 1986. *Bohumír Šmeral 1914-1941*. Praha.
- Hájek, Miloš, Hana Mejdrová. 2000. *Vznik třetí internacionály*. Praha: Karolinum.
- Hájková, Dagmar, Pavel Horák. 2018. *Republika Československá 1918-1939*. Praha: NLN.
- Hanuš, Jiří, Radomír Vlček (eds.). 2008. *Interpretace Ruské revoluce 1917*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- Herman, Karel. 1973. *Vznik bolševismu*. Praha: Horizont.
- Hradilák, Zdeněk. 1961(1). „Tři programy-tři mezníky v boji za komunismus“ Pp. 643-652 in *Příspěvky k dějinám KSČ*. Praha: Ústav dějin KSČ.
- Kárník, Zdeněk. 1996. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. 2., přepracované vydání. Praha: Karolinum.
- Kárník, Zdeněk. 2000. *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl 1, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri.
- Kárník, Zdeněk. 2011. „Quitius Fabius Cunctator? Úvaha nad rozhodováním a osudy politika Šmerala.“ Pp. 204-209 in Hájková, Dagmar, Luboš Velek et al (eds.). *Historik nad šachovnicí dějin: k padesátinám Jana Galandauera*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Kárník, Zdeněk, Michal Kopeček. 2004. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek V. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Kárník, Zdeněk, Michal Kopeček, Jiří Kocian, Jaroslav Pažout, Jakub Rákosník. 2004. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek III. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Klimek, Antonín. 2000. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918-1929*. Praha; Litomyšl: Paseka.
- Kučera, Milan. 1994. *Populace České republiky: 1918-1991*. Praha: Česká demografická společnost.
- Kůta, Josef. 2013. „Jednota dělnického hnutí a politické levice-problémy a možnosti v minulosti“ Pp. 12-16 in Krátký, Dušan, Jan Žáček, Jiří Malínský (eds.). *Rozkol na levici: 1921-2011: sborník příspěvků ze semináře Klubu společenských věd a Masarykovy demokratické akademie konaného v Brně při příležitosti 90. výročí rozkolu českého, slovenského a německého dělnického hnutí v první Československé republice*. Brno: Doplněk.
- Malínský, Jan. 2013. „Rozkol české levice československého období v dobové sociálně demokratické reflexi. Fakta a souvislosti“ Pp. 17-46 in Krátký, Dušan, Jan Žáček, Jiří Malínský (eds.). *Rozkol na levici: 1921-2011: sborník příspěvků ze semináře Klubu společenských věd a Masarykovy demokratické akademie konaného v Brně při příležitosti 90. výročí rozkolu*

českého, slovenského a německého dělnického hnutí v první Československé republice. Brno: Doplněk.

Malíř, Jiří, Pavel Marek, et al. 2005. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl, Období 1861-1938*. Brno: Doplněk.

McDermott, Kevin, Jeremy Agnew. 2011. *Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

Melichar, Bohumil. 2018. *Karlín and Kings Road: Two Different Worlds. A Comparison of the Political Success of Communist Party of Czechoslovakia and Communist Party of Great Britain between the World Wars*. Prague Economic and Social History Papers (1), 94-120.

Mlynárik, Ján. 1967. *Dr. Bohumír Šmeral a slovenská národnostní otázka v počátcích komunistického hnutí*. Československý časopis historický 15 (5), 653-666.

Modráček, František. 1919. *Republika a socialism*. Praha: Socialistické listy.

Pipes, Richard. 2017. *Dějiny Ruské revoluce*. Praha: Argo.

Pokorná, Jiřina. 1961(1). „Dokument o Leninově pomoci při zakládání KSČ“ Pp. 227-230 in *Příspěvky k dějinám KSČ*. Praha: Ústav dějin KSČ.

Příborský, Zdeněk. 1996 (4). „Modráčkova cesta k družstevnímu socialismu“ Pp. 45-70 in Jan Němeček, Petr Prokš (eds.). *Moderní dějiny: sborník k dějinám 19. a 20. století = Modern History*. Praha: Historický ústav AV ČR.

Ransdorf, Miloslav. 2013. „Komunisté a sociální demokraté v dějinné retrospektivě“ Pp. 6-8 in Krátký, Dušan, Jan Žáček, Jiří Malínský (eds.). *Rozkol na levici: 1921-2011: sborník příspěvků ze semináře Klubu společenských věd a Masarykovy demokratické akademie konaného v Brně při příležitosti 90. výročí rozkolu českého, slovenského a německého dělnického hnutí v první Československé republice*. Brno: Doplněk.

Rupnik, Jacques. 2002. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků po převzetí moci*. Praha: Academia.

Sládek, Zdeněk. 2000. *Malá dohoda 1919-1938: Její hospodářské, politické a vojenské komponenty*. Praha: Karolinum.

- Šmeral, Bohumír. 1961. *Historické práce, 1908-1940*. Praha: Státní nakladatelství politické historie.
- Šmeral, Bohumír. 1958. „Proslov předsedů“ Pp. 271-274 in C. Chvojka, K. Satran (eds.). *Protokoly sjezdů KSČ I.: Ustavující a slučovací sjezd KSČ roku 1921*. Praha: SNPL.
- Šplíchal, Václav. 2012a. *Šmeralovy představy o socialismu*. Jihlava: Regia.
- Šplíchal, Václav. 2012b. *Šmeralův odkaz z roku 1921*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov.
- Šustrová, Radka. 2018. *Demokracie a socialismus: dva programové dokumenty demokratické levice z první poloviny 20. století*. Olomouc: Masarykova demokratická akademie.
- Thom, Françoise. 2017. „The War Against the Whole World: The Beginnings of Bolshevik Diplomacy.“ Pp. 35-64 in Peter Rendek (ed.). *100 Years of Communism: History and Memory: proceedings of the international conference: Paris, 8-9 November 2017 at the Collège des Bernardins and the Fondation Napoléon, Paris*. Praha: Platform of European Memory and Conscience.
- Tomeš, Josef. 2013. *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2013*. (biografický slovník.) Praha: Cíl.
- Urban, Otto. 1963. *Bohumír Šmeral a František Modráček jako představitelé dvou ideologických linií v české sociální demokracii před první světovou válkou*. Československý časopis historický 11 (4), 432-444.
- Urban, Otto. 1991. *Bohumír Šmeral. Teoretik-ideolog-fatalista*. Přítomnost. Politika, ekonomie, ekologie, věda, umění 2 (5), 22-23.
- Veselý, Jindřich. 1953. *O vzniku a založení KSČ*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- „Když byli komunisté v opozici“ *Česká televize*, 9.5.2011 (video). Dostupné z: <
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400018/>>
(10.10.2019)

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá rozkoem Československé sociálně demokratické strany dělnické a následným vznikem Komunistické strany Československa, soustředí se primárně na období v letech 1918-1921. Práce je koncipovaná do čtyř kapitol. První dvě kapitoly mapují vnitrostranické štěpení sociální demokracie, jehož vrchol přichází s koncem první světové války a následným počátkem existence samostatného Česko-Slovenského státu. Nelze opomenout důležité události poválečných měsíců, mezi které mimo jiné patří období před prvními parlamentními volbami v dubnu roku 1920. Druhá kapitola popisuje dvě výrazné osobnosti sociální demokracie, Bohumíra Šmerala a Františka Modráčka. První jmenovaný je zastáncem marxistické radikální levice, jejíž cílem je vznik komunistické strany skrze nabourání stranické i voličské základny sociálně demokratické strany. František Modráček byl naopak politikem umírněné pravice, na první místo stavěl národ a jeho zájmy. Třetí kapitola provází období od druhé poloviny roku 1920, popisuje události jako „boj o Lidový dům“ nebo prosincovou generální stávku, které působily jako katalyzátor v urychlení průběhu celé situace. Kapitola je uzavřena Ustavujícím sjezdem v květnu roku 1921 a následným Slučovacím sjezdem, který se uskutečnil o několik měsíců později. Kapitola poslední srovnává na základě několika daných kritérií poměrně odlišný průběh vzniku komunistické strany v Československu primárně se situací na území bolševického Ruska. Celou bakalářskou prací se prolínají specifické znaky v přístupu Bohumíra Šmerala k daným událostem. Právě díky zmíněnému politikovi se Československo nevydalo radikálně násilnou cestou při zakládání komunistické strany.

Abstract

The Bachelor thesis describes the division of Czechoslovak Social Democratic party and following establishment of Czechoslovak Communist Party. Main area of research focuses on 1918 to 1921 period. Thesis is divided into 4 parts. First two parts aim to uncover the inner split of the Social Democratic Party which occurs at the end of World War I and the following formation of sovereign state of Czechoslovakia. It is necessary to mention some of the crucially important events of first few months which happened before the first legislative election in the May of 1920. The second part is about Bohumír Šmeral and František Modráček, two significant characters of Social Democratic Party. Šmeral represented Marxist radical left and his main goal was to set up communist party by exploiting the support base of the Social Democratic Party. Modráček, on the other hand, was a moderate, right-leaning politician, who saw interests of the Nation as a highest priority. Third part follows the period from the second half of the 1920 and describes events such as „Fight for the Peoples House“ or general strike in December. Both events resulted in accelerating of the development of the situation. The part is concluded by „Establishing Congress“ and the congress about its confirmation few months afterwards. Fourth and the final part delivers a comparison of quite different development of the foundation of the Communist party in Czechoslovakia and that which happened previously in Bolshevik Russia, based on several criteria. The specific handling and attitude of Bohumír Šmeral towards some events is observed throughout the whole Thesis. It is because of this previously mentioned politician, that the Czechoslovakia did not set on as violent radical path while establishing the Communist party.